

Evaluatie decreet Integratie Kunst in Overheidsgebouwen

Eindrapport – Januari 2017

Op vraag van:

Vlaanderen
verbeelding werkt

**DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD
SPORT & MEDIA**

Vlaamse overheid

Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media

Kunstcel

Arenbergstraat 9

1000 Brussel

Contactpersoon voor deze opdracht

Bart Van Herck - Projectleider
Bart.vanherck@ideaconsult.be

Wouter Bervoets - Projectcoördinator
Wouter.Bervoets@ideaconsult.be

IDEA Consult NV
Kunstlaan 1-2, bus 16
B – 1210 Brussel

T: +32 2 282 17 10
F: +32 2 282 17 15
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

Inhoudstafel

1/ Uitgangspunten voor een herziening van het decreet	4
2/ Verloop van het onderzoek	5
2.1 Opzet	5
2.2 Onderzoeksactiviteiten	5
2.3 Overleg met de opdrachtgever	6
2.4 Projectverloop	6
3/ Knelpunten van het bestaande decreet	8
3.1 Een te beperkt toepassingsgebied	8
3.2 De percentageregeling staat ter discussie	8
3.3 Te weinig flexibiliteit	9
3.4 Geen eenduidige toepassing door de beleidsdomeinen	9
3.5 Gebrek aan handhaving	9
3.6 Te weinig aandacht voor begeleiding en kwaliteitsborging	9
3.7 Te weinig aandacht voor nazorg en onderhoud	9
4/ Erkenning van het belang van kunst in de publieke ruimte	11
4.1 De meerwaarde van kunst voor de leefomgeving	11
4.2 Verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid	11
5/ Aanbevelingen voor een hernieuwd decreet	12
5.1 Afbakening toepassingsgebied	12
5.2 Drie hefboomen	13
5.3 Scenario's voor een nieuw decreet	15
6/ Conclusie	18

Bijlagen

- 1/ Bijlage 1: Verslag experteninterviews
- 2/ Bijlage 2: Verslag consultatie vertegenwoordigers beleidsdomeinen
- 3/ Bijlage 3: Verslag werksessie Europese experts
- 4/ Bijlage 4: Verslag consultatie belanghebbenden

1/ Uitgangspunten voor een herziening van het decreet

In 1986 stemde het Vlaams Parlement het decreet betreffende het integreren van kunst in overheidsgebouwen. Het decreet genereert sinds 30 jaar een kunstproductie in de (semi)-publieke omgeving van openbare gebouwen en/of gesubsidieerde gebouwen uit alle sectoren van dienstverlening die de Vlaamse overheid behelst. In elk van deze gebouwen dient een vastgelegd percentage van de bouwkost geïnvesteerd te worden in een kunstwerk. De procentageregule, de basis voor het decreet, neemt op die manier kunst op in een bredere maatschappelijke context.

Evoluties in kunstpraktijk en context

Zowel de kunstpraktijk zelf als de culturele, ruimtelijke en beleidsmatige context zijn de voorbije 30 jaar sterk geëvolueerd en zullen verder blijven evolueren. Het decreet staat anno 2016 voor een hernieuwing. Per 1 januari 2016 werd de materie 'Kunst in opdracht' overgedragen naar het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) en werd vanuit de Vlaamse regering de vraag gesteld om het bestaande decreet te evalueren en een wijziging voor te bereiden. In het kader hiervan werd aan IDEA Consult, als onafhankelijk onderzoeksbureau, de opdracht gegeven om een evaluatieonderzoek uit te voeren. Het onderzoek moet de argumentatie vormen voor een gefundeerde, weloverwogen en gedragen decreetsaanpassing.

Het opzet van de onderzoeksopdracht was tweeledig. Een eerste luik bestond uit een omgevingsanalyse waarin de betekenis en het belang van kunst in de publieke ruimte, de betekenis van het decreet hierin en de beperkingen van het huidige decreet in het licht van de veranderde culturele, ruimtelijke en beleidsmatige omgeving in kaart gebracht werden. Het tweede luik bestond uit het ontwikkelen en aftoetsen van nieuwe pistes voor een herziening van zowel het decreet als het omkaderend beleid. Beide luiken van de onderzoeksopdracht steunden op interviews met binnenlandse experts, een rondetafel met vertegenwoordigers van de verschillende beleidsdomeinen, een rondetafel met Europese experts en twee consultatiesessies met een brede groep van belanghebbenden.

Opbouw rapport

Dit eindrapport is opgebouwd uit één nota en vier bijlages die samen één geheel vormen. In de nota worden de voornaamste bevindingen uit het onderzoekstraject bondig samengebracht. De nota is opgebouwd uit vier delen:

- ▶ in het deel 'verloop van het onderzoekstraject' worden de gestelde onderzoeksactiviteiten en de methodologie toegelicht;
- ▶ in het deel 'knelpunten van het bestaande decreet' bespreken we de voornaamste knelpunten die uit het onderzoekstraject naar voren kwamen ten aanzien van de bestaande regeling;
- ▶ in het deel 'erkenning van het belang van kunst in de publieke ruimte' bespreken we de visie die door de geconsulteerde belanghebbenden wordt gedeeld omtrent het belang van kunst voor de leefomgeving;
- ▶ in het deel 'aanbevelingen voor een hernieuwd decreet' bespreken we de verruiming van het toepassingsgebied en drie hefboomen voor de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte. We werken een voorbeeldscenario uit en doen aanbevelingen om te komen tot een nieuw decreet (vervolgtraject).

De vier bijlages brengen verslag van de verschillende onderzoeksactiviteiten in meer detail.

2/ Verloop van het onderzoek

In dit hoofdstuk beschrijven we het verloop en de verschillende activiteiten die door het onderzoeksteam werden ondernomen.

2.1 Opzet

De opdracht had tot doel een traject uit te tekenen en uit te voeren dat moet leiden tot een wijziging van het decreet. Door middel van interviews met binnenlandse experts, een rondetafel met vertegenwoordigers van de verschillende beleidsdomeinen, een rondetafel met Europese experts en twee breed opgevatte consultatiesessies met belanghebbenden werd op een constructieve en toekomstgerichte manier voorbereidend onderzoek verricht voor een hernieuwd wetgevend instrument.

Een eerste luik bestond uit een omgevingsanalyse waarin op basis van een uitgebreide consultatie van experts en belanghebbenden de betekenis en het belang van kunst in de semi-publieke ruimte, de betekenis van het decreet hierin en de beperkingen van het huidige decreet in het licht van de veranderde culturele, ruimtelijke en beleidsmatige omgeving in kaart gebracht werden. Kunst in de publieke ruimte en kunst in opdracht werden hierbij in relatie gezien tot de cultureel-maatschappelijke verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid, het kunstenveld en de opdrachtgeverswereld.

Het tweede luik bestond uit het in kaart brengen van de verschillende visies over welke richting het beleid inzake kunst in opdracht en kunst in de publieke moet uitgaan, alsook het aftoetsten van mogelijke pistes voor een hernieuwd decreet. Het onderzoek steunde hiervoor op een vergelijkende analyse van buitenlandse praktijken en de organisatie van een uitgebreide consultatie van belanghebbenden met het oog op het creëren van draagvlak voor een herziening van zowel het decreet als het omkaderend beleid.

2.2 Onderzoeksactiviteiten

In het kader van het onderzoekstraject werden vier verschillende activiteiten verricht door het onderzoeksteam.

Experteninterviews

In overleg met de opdrachtgever werden 10 binnenlandse experts geselecteerd met verschillende achtergronden voor een interview. Eveneens in overleg met de opdrachtgever werd een stellingenlijst opgesteld op basis van de sleutelvragen voor het onderzoekstraject die tijdens het startoverleg werden vastgelegd. De semi-gestructureerde face-to-face interviews hadden een gemiddelde duur van 1 uur. Van elk interview werd een verslag opgemaakt. Bijlage 1 van dit rapport geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit de experteninterviews.

Consultatie met vertegenwoordigers beleidsdomeinen

Op 14 oktober 2016 vond een eerste overleg plaats met de vertegenwoordigers van de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen. Na een korte inleiding over het onderzoekstraject en een presentatie van de impact van 30 jaar percentagedecreet, vond een open en explorerend rondetafelgesprek plaats waarbij enkele belangrijke knelpunten van het bestaande decreet werden besproken, alsook de verwachtingen t.a.v. een hernieuwd decreet. In bijlage 2 steekt een uitgebreid verslag.

Werksessie Europese experts

Op 24 november 2016 vond een werksessie met buitenlandse experts plaats rond Europese praktijken inzake 'kunst in opdracht'. Op deze sessie werden verschillende Europese experts uitgenodigd om het wetgevend kader en de praktijken in vijf Europese regio's toe te lichten, met name: Neder-Oostenrijk, Zweden, Denemarken, Frankrijk en de Federatie Brussel-Wallonië. De selectie van de Europese regio's en de Europese experts gebeurde door de opdrachtgever. In de voormiddag presenteerden de Europese experts de praktijk in hun regio voor een beperkt publiek van vertegenwoordigers van de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen en enkele binnenlandse experts. In de namiddag vond een rondetafelgesprek plaats – zonder publiek – waarbij deelelementen uit de Europese praktijken, die mogelijk relevant zijn voor Vlaanderen, besproken werden. Bijlage 3 van dit rapport geeft in de vorm van een verslag een overzicht van het wettelijk kader en de praktijken in de 5 Europese regio's.

Consultatie belanghebbenden

Op vrijdag 9 en dinsdag 20 december 2016 vonden twee breed opgevatte consultatiesessies plaats met binnenlandse actoren die vandaag rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij de toepassing van het percentagedecreet. De selectie van deze belanghebbenden gebeurde door het Departement CJSM in samenspraak

met IDEA Consult. Er werd voor geopteerd om de stakeholders niet apart, per categorie, uit te nodigen, maar door elkaar. De inhoud en aanpak was op elk van de twee momenten dezelfde. Beide stakeholdergesprekken startten met een korte toelichting bij het evaluatietraject, de ambities voor een hernieuwd decreet en het opzet/doel van de bijeenkomst. Na de inleiding vond telkens een open en explorerend groepsgesprek plaats dat opgebouwd was uit twee delen: eerst werd het mogelijke toepassingsgebied voor een hernieuwd decreet besproken (=wie en wat?), vervolgens werden verschillende hefboomen en scenario's voor de realisatie van kunst in de publieke ruimte (=hoe?) ter discussie aan de stakeholdergroep voorgelegd.

2.3 Overleg met de opdrachtgever

Tijdens het onderzoekstraject vonden vier overlegmomenten met de stuurgroep plaats om de tussentijdse onderzoeksresultaten en de volgende stappen te bespreken.

De stuurgroep was samengesteld uit vertegenwoordigers van de Kunstcel, het Departement CJSM en een raadgever van de Minister van Cultuur.

2.4 Projectverloop

In onderstaande tabel geven we een chronologisch overzicht van de verschillende activiteiten binnen het onderzoekstraject.

Figuur 1: Stappenplan en timing

Timing	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4	Fase 5
	Opstart	Omgevingsanalyse en visie	Benchmarking	Stakeholdersconsultatie	Eindrapportage
Week 19/09/2016	Stuurgroep 1 (22/9) Werkplan				
Week 26/09		Vorbereiding	Vorbereiding		
Week 03/10		Vorbereiding	Vorbereiding	Vorbereiding	
Week 10/10		Interviews	Vorbereiding	Consultatie vertegenwoordigers beleidsdomeinen	
Week 17/10		Interviews	Vorbereiding		
Week 24/10		Interviews	Vorbereiding		
Week 31/10		Stuurgroep 2 (3/11)		Vooraankondiging	
Week 07/11		Interviews	Vorbereiding		
Week 14/11			Vorbereiding		
Week 21/11			Werkessie buitenlandse experts		
Week 28/11				Vorbereiding	
Week 05/12				Consultatie belanghebbenden 1	

Week 12/12				Stuurgroep 3 (15/12)	Interne IDEA werksessie
Week 02/01/2017				Consultatie belanghebbenden 2	
Week 09/01					Conclusies en aanbevelingen
Week 16/01					Conclusies en aanbevelingen
Week 23/01					Stuurgroep 4 (24/1)

Koen Theys (ism. Mys&Bomans Architectuurkantoor), 'Halte Hotel Min'
Voor de forensische woonopvang Hotel Min in Antwerpen

3/ Knelpunten van het bestaande decreet

De maatschappelijke context, de kijk op de maatschappelijke rol van kunst en de kunstpraktijken zijn sinds de inwerkingtreding van het decreet in 1986 sterk veranderd.

In dit hoofdstuk presenteren we de knelpunten van het huidige decreet die tijdens het onderzoekstraject naar voor kwamen.

3.1 Een te beperkt toepassingsgebied

Het huidige decreet bakent het toepassingsgebied voor de integratie van kunstwerken af. Uit het onderzoekstraject kwam naar voor dat die afbakening verschillende belangrijke knelpunten kent. We gaan er hieronder op in.

Diversiteit kunstvormen

Het huidige decreet is beperkend omdat het kunstproject 'onroerend door bestemming' moet zijn: het kunstwerk wordt hierdoor meestal gereduceerd tot een materieel goed. De kunstpraktijk is de voorbije decennia echter verruimd van de creatie van louter materiële artefacten naar ook niet-materiële projecten en efemere interventies. Bij de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte hebben de participatieve co-creatieprocessen een opmars gekend in de voorbije decennia. Steeds meer kunstenaars bedienen zich vandaag van zeer diverse media, maken in hun artistieke praktijk crossovers met andere disciplines en domeinen en gaan uitdrukkelijker voor maatschappelijke relevantie. Het bestaande decreet is onaangepast aan die steeds verder evoluerende diversiteit van artistieke benaderingen.

Focus op gebouwen

Het huidige decreet focust op de integratie van kunstprojecten in gebouwen in het kader van een nieuwbouw of renovatie. Deze (semi-)publieke ruimtes zijn echter slechts één aspect van het publiek domein. De voorbije 30 jaar nam de aandacht voor het openbaar en publiek domein toe en veel meer dan vroeger wordt er vandaag vanuit het beleid ingezet op een kwaliteitsvolle leefomgeving. Door de te beperkte focus op overheidsgebouwen schiet het huidige decreet tekort voor de inbedding van kunstprojecten in het openbaar en publiek domein, bijvoorbeeld in het kader van landschappelijke projecten, stedenbouwkundige projecten of infrastructuurwerken.

Financieringsbron

Het huidige decreet koppelt de toepassing van het decreet aan een aantal financieringsvormen van de bouwwerken. De voorbije 30 jaar evolueerde de financiering van publieke gebouwen echter sterk. Enkele voorbeelden:

- ▶ Er wordt door de overheid en door subsidie-ontvangers steeds meer op korte termijn gehuurd;
- ▶ Ruimtegebonden projecten worden steeds vaker gefinancierd via een structuur van Publiek Private Samenwerking;
- ▶ Binnen de zorgsector is er vandaag een evolutie naar projecten die niet langer rechtstreeks gefinancierd worden vanuit de projectsubsidies van de Vlaamse overheid, maar vanuit de persoonsgebonden budgetten van de gebruikers.

Het huidige decreet biedt een te beperkt kader voor gebouwen die gerealiseerd worden volgens deze nieuwe financieringsmechanismen.

Publiek karakter

Het huidige decreet houdt geen rekening met het 'publiek karakter' of de 'publieke toegankelijkheid' van een gebouw, noch met de relevantie van een kunstproject voor het gebouw, om de toepassing van de procentageregule al dan niet op te leggen. Het decreet stelt technische installaties en beschermde gebouwen vrij van toepassing van de procentageregule, hoewel ook in die projecten de realisatie van een kunstproject relevant kan zijn. Bij de gebouwen die wel binnen het decreet vallen en dus de procentageregule moeten toepassen, is een kunstproject echter niet altijd relevant. Het opzet van het huidige decreet is te weinig strategisch en biedt geen geschikt kader om kunstprojecten te realiseren in die (ruimtelijke) contexten waar de realisatie van een kunstproject het meest relevant is.

3.2 De procentageregule staat ter discussie

Het huidige decreet berekent het budget voor de integratie van een kunstwerk als een gradueel percentage van het totale bouwbudget. Vanuit de opdrachtgevers wordt aangegeven dat de procentageregule van het huidige decreet een belangrijke financiële impact heeft op sommige bouwprojecten, en dat in een context van steeds verder

dalende bouwbudgetten en de toenemende prestatie-eisen die aan gebouwen opgelegd worden. Het huidige decreet hanteert daarenboven ook nog steeds de niet-geactualiseerde bedragen van 30 jaar geleden. Een ander knelpunt betreft de minimumdrempel die volgens sommige belanghebbenden te laag zou zijn waardoor de realisatie van een kunstproject opgelegd wordt in kleinschalige bouwprojecten met een zeer beperkt budget voor de realisatie van een kunstproject. Bovendien is er bij kleinschalige bouwprojecten geen expertise en capaciteit m.b.t. kunst binnen het team dat instaat voor het bouwproject. Omdat de budgetten voor kunstprojecten niet geplafonneerd zijn, kan het budget voor kunstprojecten daarentegen bij zeer grootschalige bouwprojecten sterk oplopen. Voor sommige belanghebbenden staan die uitzonderlijke grote budgetten niet meer in verhouding tot de toegevoegde waarde van het kunstproject.

3.3 Te weinig flexibiliteit

Het huidige decreet legt de integratie van een kunstwerk op in elk afzonderlijk publiek gefinancierd bouwproject. Het decreet biedt geen flexibiliteit aan opdrachtgevers met een divers patrimonium of meerdere bouwprojecten om de financiële middelen voor een kunstproject in te zetten in die projecten waar de realisatie van een kunstproject het meest relevant wordt geacht. Het verplicht karakter wordt door sommige belanghebbenden ook in vraag gesteld.

3.4 Geen eenduidige toepassing door de beleidsdomeinen

Elke Vlaamse Minister is bevoegd voor het gebouwenpatrimonium dat onder zijn of haar beleidsdomein en dus bevoegdheid ressorteert. Omdat het huidige decreet nooit gekoppeld werd aan een eenduidig uitvoeringsbesluit, is de toepassing sterk afhankelijk van elke minister afzonderlijk. In de praktijk verschilt de toepassing en invulling van het decreet sterk van beleidsdomein tot beleidsdomein.

3.5 Gebrek aan handhaving

Het huidige decreet verplicht de integratie van een kunstwerk in elk publiek gefinancierd bouwproject. Een verplichting vraagt echter ook een handhavingsbeleid, maar dit ontbreekt in het huidige decreet. Het gebrek aan een eenduidige toepassing door de verschillende beleidsdomeinen kan deels verklaard worden door het ontbreken van handhavingsinstrumenten.

3.6 Te weinig aandacht voor begeleiding en kwaliteitsborging

Het bewaken van de artistieke kwaliteit van de gerealiseerde kunstprojecten maakt geen deel uit van het huidige decreet. Het huidige decreet biedt geen kader voor de begeleiding van de opdrachtgevers en kunstenaars, noch voor de kwaliteitsbewaking van de kunstprojecten. De kwaliteitsborging is volledig afhankelijk van de expertise die de opdrachtgever eventueel zelf in huis heeft of de goodwill om een beroep te doen op externe professionele omkadering voor het realiseren van een kunstproject. De kwaliteit van sommige gerealiseerde kunstprojecten wordt als ondermaats en als een foute besteding van de schaarse overheidsmiddelen beschouwd.

3.7 Te weinig aandacht voor nazorg en onderhoud

Het huidige decreet biedt geen kader voor het onderhoud en de nazorg van de kunstprojecten die gerealiseerd worden binnen het decreet. Vandaag valt het onderhoud en de nazorg ten laste van de publieke bouwheren hoewel zij zelden beschikken over de nodige expertise of budgetten.

Conclusie

Het onderzoekstraject bracht verschillende knelpunten van het huidige decreet aan het licht. De grote meerderheid van de geconsulteerde belanghebbenden onderschrijft de noodzaak om het huidige decreet te hernieuwen met volgende aandachtspunten:

- ▶ een hernieuwd decreet moet de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte stimuleren;
- ▶ een hernieuwd decreet moet, nog meer dan het bestaande decreet, bruggen slaan naar andere beleidsdomeinen en bestuursniveaus, en op die manier de verantwoordelijkheid voor de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte delen;
- ▶ een hernieuwd decreet moet het toepassingsgebied zowel verruimen als duidelijk afbakenen;
- ▶ een hernieuwd decreet moet in de gepaste financieringsmechanismen voorzien;
- ▶ een hernieuwd decreet moet meer flexibiliteit inbouwen voor de opdrachtgevers;
- ▶ een hernieuwd decreet moet voorzien in een goede omkadering en begeleiding van de opdrachtgevers en kunstenaars;
- ▶ een hernieuwd decreet moet een kader bieden voor de kwaliteitsborging van kunstprojecten;
- ▶ een hernieuwd decreet moet een kader bieden voor de nazorg en onderhoud van kunstprojecten in de publieke ruimte.

4/ Erkenning van het belang van kunst in de publieke ruimte

De verschillende belanghebbenden – kunstenaars, opdrachtgevers, bemiddelaars, architecten, e.d.m. – kijken vanuit verschillende invalshoeken en hebben verschillende verwachtingen omtrent een hernieuwd decreet.

Ondanks dit hebben deze groepen wel een gedeelde visie over de meerwaarde van kunst in de publieke ruimte en de verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid.

4.1 De meerwaarde van kunst voor de leefomgeving

Een zeer brede groep van belanghebbenden onderschrijft het uitgangspunt dat de aanwezigheid van kunst de kwaliteit van de leefomgeving kan verhogen. Zowel het ontstaansproces van een kunstproject – wanneer kunstenaar, opdrachtgever en gebruiker de dialoog met elkaar aangaan – als het eindproduct van een kunstproject, kunnen een meerwaarde betekenen voor de leefomgeving.

De potentiële meerwaarde van kunst voor de leefomgeving is zeer divers. Er is vooreerst de intrinsieke en verrijkende waarde van kunst op zichzelf. Daarnaast biedt de integratie van kunst ook een brede waaier aan mogelijke maatschappelijke, ruimtelijke en functionele meerwaarden voor de leefomgeving:

- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan een breed publiek op een zeer laagdrempelige manier in contact brengen met kunst;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan zelfreflectie stimuleren waardoor een individu kan blijven groeien en evolueren;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan maatschappelijk debat stimuleren waardoor een samenleving kan blijven groeien en evolueren;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan de beleving van een plek verrijken. Kunst kan bijdragen aan de communicatie van de specifieke identiteit, ambitie en betekenis van een plek naar de gebruikers toe;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan groepen mensen verbinden, hen een identiteit en stem geven;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan de betrokkenheid van gebruikers bij een plek versterken;
- ▶ De integratie van kunst in de leefomgeving kan de positie van Vlaanderen, haar deelregio's en gemeenten als culturele topregio helpen bestendigen;

4.2 Verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid

De meeste Europese landen beschikken over een wettelijk kader dat de integratie van kunstwerken in publieke gebouwen en de publieke ruimte regelt en stimuleert. Er bestaan echter wel belangrijke verschillen tussen de Europese landen m.b.t. het toepassingsgebied en de hefboven die worden ingezet voor de realisatie van kunstprojecten (zie verslag 3 voor een bespreking van het toepassingsgebied en de hefboven in 5 Europese regio's).

Uit het onderzoekstraject blijkt dat een zeer brede groep van belanghebbenden de overtuiging deelt dat ook de Vlaamse overheid een ondersteunende en regelgevende rol moet opnemen met betrekking tot de realisatie van kunst in de publieke ruimte omdat dit tot de culturele verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid behoort en aansluit bij haar voorbeeldfunctie. Een hernieuwd decreet moet echter vooral kaderschepend zijn en mag zich niet verliezen in te gedetailleerde regelingen.

Conclusie

Een zeer brede groep van de geconsulteerde belanghebbenden deelt de overtuiging dat de aanwezigheid van kunst een meerwaarde kan betekenen voor de leefomgeving. Er bestaat ook een breed draagvlak voor een hernieuwd decreet dat de realisatie van kunstprojecten wettelijk regelt en stimuleert. Deze gemeenschappelijke uitgangspunten of 'visie' vormen de motivatie voor een hernieuwd decreet.

5/ Aanbevelingen voor een hernieuwd decreet

Zoals besproken in de vorige hoofdstukken wijzen de resultaten uit het onderzoekstraject op een redelijk grote eensgezindheid binnen de geconsulteerde belanghebbenden over de verschillende knelpunten van het huidige decreet, over de potentiële meerwaarde van kunst voor de publieke ruimte en over de noodzaak van een hernieuwd decreet.

Echter, over de wijze waarop een hernieuwd decreet de knelpunten moet verhelpen en de ambities moet waarmaken bestaan uiteenlopende meningen. De bijlagen bij deze nota geven een goed inzicht in de verschillende visies van de geconsulteerde belanghebbenden. Onze aanbevelingen zijn gebaseerd op de overheersende zienswijzen.

Onze aanbevelingen hebben betrekking op de twee belangrijkste onderdelen die in het toekomstige decreet zullen moeten worden voorzien:

- ▶ Het toepassingsgebied: voor welk soort projecten is het decreet van toepassing?;
- ▶ De hefbomen: via welke hefbomen (concrete instrumenten) willen we kunst in de publieke ruimte realiseren?

5.1 Afbakening toepassingsgebied

Voor 'wie' en 'wat' moet een hernieuwd decreet een kader bieden? In de afbakening van het toepassingsgebied onderscheiden we 4 verschillende dimensies die betrekking hebben op het type 'kunstproject', het type 'ruimtegebonden project', het type 'bouwheer/opdrachtgever' en het 'publiek karakter'.

5.1.1 Kunstprojecten

Het uitgangspunt dat een hernieuwd decreet een kader zou moeten bieden voor een zo groot mogelijke diversiteit aan kunstprojecten wordt breed gedragen. Op basis van de bevindingen uit het onderzoekstraject stellen we voor om hieraan volgende criteria te koppelen:

- ▶ **'kunst'**: Wij stellen voor om het toepassingsgebied af te bakenen tot 'kunst', waarbij de toegepaste kunsten als 'design' en 'architectuur' uitgesloten worden. Binnen de focus op de 'kunsten' zouden alle kunstvormen (en dus niet alleen beeldende kunst) in aanmerking moeten kunnen komen. Ook mengvormen waarbij vanuit 'kunst' een cross-over gemaakt wordt met bijvoorbeeld 'design', 'architectuur' of 'landschapsontwerp' zouden binnen het toepassingsgebied vallen voor zover het eindresultaat nog steeds als 'kunst' beschouwd kan worden.
- ▶ **'contextspecifiek'**: Wij stellen voor om het toepassingsgebied af te bakenen tot de realisatie van contextspecifieke kunstprojecten. De focus ligt hierbij op kunstprojecten die voor een specifieke (ruimtelijke) context geconcipeerd werden en voortkomen uit een samenwerking tussen de kunstenaar, opdrachtgever, architect en eventueel ook de gebruikers.
- ▶ **'duurzame output'**: Wij stellen voor om het toepassingsgebied open te trekken tot 'tijdelijke' kunstprojecten, doch gekoppeld aan de voorwaarde van een 'duurzame output' in de (ruimtelijke) context waarvoor het kunstproject werd opgezet. Een 'duurzame output' impliceert niet noodzakelijk een materieel artefact, maar omvat alle output die permanent zintuiglijk waarneembaar is.

5.1.2 Ruimtegebonden projecten

Het uitgangspunt dat een hernieuwd decreet een kader zou moeten bieden voor een zo breed mogelijk spectrum van 'ruimtegebonden' projecten wordt breed gedragen. Dit betekent echter niet dat het noodzakelijk geacht wordt dat in al deze ruimtegebonden projecten een kunstproject gerealiseerd wordt. We stellen voor om de toepassing van het hernieuwd decreet te richten op:

- ▶ **'Architecturale projecten'**: Nieuwbouw van gebouwen, alsook renovaties die bestaande gebouwen ingrijpend transformeren of herbestemmen;
- ▶ **'Omgevingsprojecten'**: investeringen in de publieke ruimte zoals o.a. pleinen, parken, stadsvernieuwingsprojecten, masterplannen, landinrichtingsprojecten (bossen, overstromingsgebieden,...) alsook infrastructuur met een belangrijk ruimtebeslag (wegen, waterwegen, bruggen, dijken,...edm);

5.1.3 Type bouwheer/opdrachtgever

Het uitgangspunt dat een hernieuwd decreet aan zoveel mogelijk bouwheren/opdrachtgevers een kader moet bieden voor de realisatie van een kunstproject in de publieke ruimte wordt breed gedragen. Dit betekent echter niet dat alle publieke bouwheren ook verplicht een kunstproject moeten realiseren. Op basis van de bevindingen uit het onderzoekstraject stellen we voor om in het hernieuwd decreet met betrekking tot de bouwheren/opdrachtgevers een onderscheid te maken tussen:

- ▶ Bouwheren/opdrachtgevers die een project realiseren met volledig Vlaamse financiering;
- ▶ Bouwheren/opdrachtgevers die een project realiseren met gedeeltelijke Vlaamse financiering;
- ▶ Bouwheren/opdrachtgevers die een project realiseren zonder Vlaamse financiering.

5.1.4 Publieke toegankelijkheid

Het uitgangspunt dat een hernieuwd decreet van toepassing moet zijn voor een zo breed mogelijk spectrum aan ruimtegebonden projecten wordt breed gedragen. Alle architecturale projecten en omgevingsprojecten met publieke middelen hebben een publiek karakter. Dit betekent echter niet dat het noodzakelijk geacht wordt dat in elk publiek ruimtegebonden project steeds verplicht een kunstproject gerealiseerd moet worden. We stellen voor om in een hernieuwd decreet een onderscheid te maken m.b.t. het publiek toegankelijke karakter van een publiek ruimtegebonden project:

- ▶ **Publiek toegankelijk ruimtegebonden project**: ruimtegebonden projecten die openstaan voor gebruikers van een publieke dienstverlening, of met een gemeenschappelijk en gedeeld gebruik. Volgens deze definitie worden o.a. pleinen, parken, schoolgebouwen (incl. schoolklassen), ziekenhuizen, verzorgingstehuizen en culturele centra als publieke toegankelijke ruimtegebonden projecten beschouwd.
- ▶ **Niet-publiek toegankelijk ruimtegebonden project**: ruimtegebonden projecten die niet toegankelijk zijn voor gebruikers van een publieke dienstverlening, noch enige vorm van gemeenschappelijk en gedeeld gebruik kennen. Volgens deze definitie zouden louter technische gebouwen (elektriciteitscentrale, technisch atelier, laboruimtes,...) en sociale woningen als niet-publiek toegankelijk ruimtegebonden beschouwd worden.

5.2 Drie hefboomen

Via welke hefboomen of instrumenten willen we kunst in de publieke ruimte concreet realiseren?

In het kader van het evaluatietraject werden verschillende buitenlandse praktijken m.b.t. de integratie van kunstwerken in publieke bouwprojecten geanalyseerd, met name in Neder-Oostenrijk, Frankrijk, Denemarken, Zweden en in de Federatie Wallonië-Brussel. Voor een uitgebreid verslag van deze vergelijkende analyse verwijzen we naar bijlage 3. De praktijken in deze Europese regio's verschillen sterk, maar combineren steeds één of meer van de volgende drie hefboomen: een 'kennisnetwerk', een 'percentageregel' en een 'projectenfonds'.

5.2.1 Kennisnetwerk

In 1999 werd de Kunstcel opgenomen in het Team Vlaams Bouwmeester en werden middelen en personeel ingezet om kunst in opdracht en de toepassing van het decreet te stimuleren. De Kunstcel ontplooidde een diverse werking

rond het informeren, adviseren en begeleiden van publieke opdrachtgevers in hun projecten kunst in opdracht. Hiernaast werkte de Kunstcel eveneens aan sensibilisering en communicatie over kunst in de publieke ruimte door middel van publicaties, voorbeeldprojecten, workshops en debatten. Uit het onderzoekstraject kwam vanuit de brede groep belanghebbenden duidelijk de nood naar voor van de uitbouw van de reeds bestaande Kunstcel tot een sterk 'kennisnetwerk' voor kunstprojecten in de publieke ruimte.

Takenpakket

Op basis van input uit de bevraging van de belanghebbenden zou dit 'kennisnetwerk' een drievoudig takenpakket moeten opnemen:

- ▶ **Sensibiliseren en stimuleren:** als pleitbezorger voor kunst in de publieke ruimte zou het 'kennisnetwerk' een wervend verhaal rond de meerwaarde van kunst moeten ontwikkelen en breed communiceren om het draagvlak te verhogen en de realisatie van kunstprojecten te stimuleren. Het sensibiliseren en stimuleren moet breed opgevat worden en zich richten op zowel de bevolking als de opdrachtgevers die binnen en buiten het decreet vallen. Een breed maatschappelijk draagvlak voor kunst in de publieke ruimte is immers onontbeerlijk voor de realisatie van kwaliteitsvolle kunstprojecten.
- ▶ **Onderzoek, vorming en begeleiding:** Het 'kennisnetwerk' fungeert als een laagdrempelig eerste aanspreekpunt voor opdrachtgevers die een kunstproject moeten of wensen te realiseren. Het 'kennisnetwerk' geeft eerstelijns-ondersteuning aan opdrachtgevers via publicaties, vormingssessies, adviesverstrekking, expertisedeling. Voor meer diepgaande ondersteuning bouwt het 'kennisnetwerk' een platform uit om opdrachtgevers in contact te brengen met externe bemiddelaars en begeleiders.
- ▶ **Kwaliteitsborging:** Een basisvoorwaarde voor de realisatie van kwalitatief hoogstaande kunstprojecten is in de eerste plaats de samenwerking van een kunstenaar met een geëngageerde en gemotiveerde opdrachtgever. Een 'kennisnetwerk' moet inzetten op de 'mindset' van opdrachtgevers. Daarnaast moet het 'kennisnetwerk' ook inzetten op de ontwikkeling en het verspreiden van werkwijzen en procedures voor de realisatie van kunstprojecten. Dit vraagt ook een brede communicatie over goede voorbeeldprocessen en –projecten.

Organisatie

Het 'kennisnetwerk' is geen centraal georganiseerde overheidsdienst, maar wél een netwerkorganisatie of platform waar expertise wordt ontwikkeld, verzameld en vooral wordt gedeeld en ter beschikking gesteld. Het netwerk heeft een faciliterende functie, eerder dan een coördinatie- en begeleidingsfunctie in concrete kunstprojecten.

Financiering

Om de rol te kunnen vervullen die vanuit de verschillende belanghebbenden verwacht wordt, moet er geïnvesteerd worden in middelen en personeel voor het 'kennisnetwerk'. De geconsulteerde stakeholders menen dat de Vlaamse overheid op dit vlak haar volle verantwoordelijkheid moet nemen en op die manier ook een betekenisvolle rol kan spelen m.b.t. kunst in de publieke ruimte.

5.2.2 Percentageregulering

Een percentageregulering heeft als belangrijk voordeel zijn eenvoud: via een uniforme regulering kan over de beleidsdomeinen heen, kunst worden geïntegreerd in een breed spectrum van ruimtegebonden projecten. Een percentageregulering verplicht publieke bouwheren om hun culturele verantwoordelijkheid op te nemen door een kunstproject te realiseren. De mogelijkheden tot kwaliteitsborging bij toepassing van een percentageregulering zijn echter beperkt. Tijdens de consultaties van de belanghebbenden werden twee voorstellen geformuleerd om de bestaande percentageregulering bij te sturen:

- ▶ **Actualisering van de percentageregulering:** in het huidige decreet zijn er verschillende percentages van toepassing voor de verschillende schijven van het bouwbudget. De minimumdrempel voor de laagste schijf wordt best opgetrokken en ook de bedragen dienen geactualiseerd te worden aan de huidige context. Eventueel kunnen ook de percentages die van toepassing zijn op de hoogste schijven van het bouwbudget verminderd worden.
- ▶ **Flexibiliteit inbouwen voor de publieke bouwheren:** wanneer opdrachtgevers de realisatie van een kunstproject niet opportuun achten in een bepaald project, dan zouden zij de vrijheid krijgen om dit budget

binnen een vastgelegde termijn te investeren in een ander kunstproject binnen het patrimonium van de opdrachtgever.

5.2.3 Projectenfonds

Tijdens de consultaties van de belanghebbenden werd door verschillende deelnemers gewezen op de mogelijkheden van een projectenfonds, zoals dit vandaag ook in andere landen bestaat. Het opzet van een 'projectenfonds' is om kunstprojecten te realiseren op die plaatsen waar de nood aan kunst het grootst is. De realisatie van kunstprojecten vertrekt hierbij van de interesse van publieke bouwheren om een kunstproject te realiseren: zij kunnen een aanvraag indienen voor financiële middelen uit het fonds. Het betreft hierbij cofinanciering waarbij de publieke bouwheer nog steeds een deel van het kunstproject zelf dient te financieren. Een projectenfonds koppelt de realisatie van een kunstproject dus niet langer aan elk bouw- of renovatieproject, maar laat een veel grotere vrijheidsgraad toe i.v.m. waar en wanneer men beroep kan doen op financiële middelen. Een projectenfonds biedt ook meer mogelijkheden voor kwaliteitsborging: de toekenning van middelen uit het fonds kan gekoppeld worden aan een meer nauwgezette procesbegeleiding. Door het meer vrijblijvende karakter van een projectenfonds nemen enkel die publieke opdrachtgevers die gemotiveerd en overtuigd zijn hun culturele verantwoordelijkheid op om een kunstproject te realiseren.

Organisatie van het fonds

Een 'projectenfonds' wordt idealiter gelinkt aan het 'kennisnetwerk' omdat daar de nodige expertise en ondersteuningsmogelijkheid aanwezig zal zijn. Het projectenfonds zou geleid kunnen worden door een artistiek curator (of een expertenpanel) die gedurende een bepaalde periode zelf eigen beleidsaccenten kan leggen. Het projectenfonds kan ook de mogelijkheid krijgen om zelf op bepaalde thema's in te zetten en gerichte projectoproepen te verspreiden. De verschillende beleidsdomeinen die bijdragen aan het fonds zouden betrokken worden bij het beheer van het projectenfonds.

Financiering van het fonds

Op basis van het onderzoekstraject lijkt een financiering van een projectenfonds door individuele bouwheren op basis van een percentage van hun bouwbudget een weinig realistische piste. Twee mogelijke alternatieve financieringsvormen dienen zich aan:

- ▶ een jaarlijkse bijdrage vanuit alle Vlaamse beleidsdomeinen (en eventueel ook lokale besturen) die een beroep kunnen doen op middelen uit het projectenfonds. Deze bijdrage zou berekend kunnen worden als een vastgelegd percentage – eventueel te differentiëren per beleidsdomein – van hun totale budget voor ruimtegebonden investeringen en initiatieven die betrekking hebben op het verbeteren van de leefomgeving. Voor deze beleidsdomeinen die ruimtegebonden projecten financieren vanuit de persoonsgebonden budgetten van de gebruikers zou de jaarlijkse bijdrage aan het projectenfonds berekend kunnen worden op basis van de totale bouwkost van deze projecten.
- ▶ een rechtstreekse bijdrage vanuit de Vlaamse regering aan het projectenfonds.

5.3 Scenario's voor een nieuw decreet

Deze studieopdracht staat in functie van een nieuw decreet.

Voor het **toepassingsgebied** van het toekomstige decreet formuleerden we aanbevelingen in 5.1. Daarin bepleiten we o.a. een verruiming (met naast architecturale projecten ook omgevingsprojecten), maar ook een specificering (publiek toegankelijk).

De **instrumenten** die kunnen worden ingezet in Vlaanderen beschreven we in 5.2. De vraag die open blijft is of we elk van deze drie instrumenten moeten inzetten, en in het geval we meerdere instrumenten inzetten, hoe we de combinatie concreet organiseren?

We hadden over de instrumentenmix interessante rondetafelgesprekken met belanghebbenden. Daarbij bestond ruime consensus over het inzetten van hefboom 1 (kennisnetwerk), met een driedelig takenpakket zoals hoger beschreven. Over het inzetten van de procentageregel of een projectenfonds was geen eensgezindheid. Beiden hebben inderdaad hun voordelen zoals geïllustreerd in onderstaande tabel.

Figuur 2: voordelen van een procentageregeling en een projectenfonds

Voordelen procentageregeling	Voordelen projectenfonds
<ul style="list-style-type: none">▶ Eenvoudige regel▶ Op iedereen van toepassing, waarbij kunst ingang vindt in alle beleidsdomeinen▶ Eigenaarschap blijft bij de bouwheer	<ul style="list-style-type: none">▶ Eigen beleid en accenten mogelijk (regie en flexibiliteit)▶ Iedereen draagt bij, enkel gemotiveerden doen aanvraag▶ Kwaliteitscontrole beter te organiseren

In het nieuwe decreet kan de Vlaamse overheid drie richtingen uit (bovenop het kennisnetwerk, waar consensus over bestaat):

- ▶ Aanpassing van de bestaande procentageregeling;
- ▶ Afschaffen van de procentageregeling, ten voordele van een projectenfonds;
- ▶ Het tegelijk hanteren van een procentageregeling en een projectenfonds.

We zouden hierna een eigen voorstel kunnen formuleren. Dit lijkt ons evenwel onverstandig vanuit het feit dat het toekomstige decreet een draagvlak moet hebben binnen alle beleidsdomeinen. Wij adviseren om een additionele consultatieronde te organiseren (of interkabinettenwerkgroep) rond de voorgestelde afbakening en de in te zetten hefboomen. Een decreet over kunst in de publieke ruimte is immers een transversaal gegeven, zeker in de verruiming die we voorstellen (met ook toepassing op omgevingsprojecten).

Voor het ontwerpen van het toekomstscenario voor Vlaanderen kan gebruik gemaakt worden van de afbakeningen die we in dit traject hanteren (type project, type opdrachtgever/bouwheer en het publiek toegankelijke karakter). Door deze afbakeningen te koppelen aan één of meerdere hefboomen (kennisnetwerk, procentageregeling en projectenfonds), ontstaat een scenario. Om deze redenering te verduidelijken werken we hieronder alvast één voorbeeldscenario uit waar we de drie hefboomen tegelijk inzetten.

Voorbeeldscenario

Onderstaande tabel beschrijft een mogelijke toekomstige regeling voor Vlaanderen m.b.t. Kunst in de publieke ruimte. Op basis van de kenmerken in de eerste drie kolommen, wordt aangegeven of het decreet van toepassing is en in welke vorm (de drie hefboomen).

Tabel 1: voorbeeldscenario

Toepassingsgebied			Hefboom		
Type project	Type Bouwheer/opdrachtgever	Type Toegankelijkheid	Kennisnetwerk	Verplichte toepassing van de procentageregeling	Vrijwillige aanvraag voor middelen uit het projectenfonds
Architecturale projecten	Volledig Vlaamse financiering	Publiek toegankelijk	X	X	
		Niet-publiek toegankelijk	X	X	
	Gedeeltelijke Vlaamse financiering	Publiek toegankelijk	X	X	
		Niet-publiek toegankelijk	X		
	Geen Vlaamse Financiering	Publiek toegankelijk	X		
		Niet-publiek toegankelijk			
Omgevingsprojecten	Volledig Vlaamse financiering	Publiek toegankelijk	X		X
		Niet-publiek toegankelijk	X		
	Gedeeltelijke Vlaamse financiering	Publiek toegankelijk	X		X
		Niet-publiek toegankelijk	X		
	Geen Vlaamse Financiering	Publiek toegankelijk	X		
		Niet-publiek toegankelijk			

In het voorbeeldscenario worden de drie hefboomen gecombineerd ingezet, waarbij elke hefboom een verschillend toepassingsgebied heeft:

- ▶ **kennisnetwerk:** dit is de basishefboom die inzet op het sensibiliseren van de brede bevolking over de meerwaarde van kunst in de publieke ruimte, het stimuleren van bouwheren tot de realisatie van een kunstproject in de publieke ruimte, het ondersteunen van opdrachtgevers en kunstenaars bij de zowel de realisatie als nazorg van een kunstproject en de kwaliteit borgen van kunstprojecten. De opdrachtgevers van alle volledig of deels door de Vlaamse overheid gefinancierde architecturale projecten en omgevingsprojecten, alsook de opdrachtgevers van publiek toegankelijke projecten die zonder Vlaamse middelen worden gerealiseerd, zouden bij het 'kennisnetwerk' terecht moeten kunnen voor eerstelijnsinformatie- en advies.

- ▶ **percentageregulering:** een geactualiseerde percentageregulering zou van toepassing zijn voor alle architecturale projecten die geheel met Vlaams overheidsgeld worden gefinancierd. Voor de deels met Vlaams overheidsgeld gefinancierde architecturale projecten zou de toepassing van de percentageregulering beperkt worden tot de publiek toegankelijke projecten. De actualisering van de percentageregulering houdt in dat de minimumdrempel wordt opgetrokken en dat de percentages op de hoogste schijven van het bouwbudget verminderd worden. Daarnaast wordt een grotere flexibiliteit ingebouwd voor de opdrachtgevers. Wanneer zij de realisatie van een kunstproject niet opportuun achten in een bepaald project, dan krijgen zij de vrijheid om dit budget binnen een vastgelegde termijn te investeren in een ander kunstproject binnen het eigen patrimonium.
- ▶ **projectenfonds:** deze hefboom zou van toepassing zijn in alle omgevingsprojecten. De initiatienemers van dergelijke projecten kunnen vrijblijvend beroep doen op middelen uit dit fonds wanneer zij de realisatie van een kunstproject relevant achten in hun project. Naast de middelen van het fonds dient elke opdrachtgever ook zelf een substantiële financiële bijdrage te leveren aan de realisatie van het kunstproject. De verschillende beleidsdomeinen zouden hiervoor jaarlijks een bepaald percentage op hun totale budget voor omgevingsprojecten (excl. het budget voor bouw- en renovatieprojecten) storten in het fonds.

Voor de **opdrachtgevers** van architecturale projecten betekent dit voorbeeldscenario een actualisering van de percentageregulering en een grotere flexibiliteit die tegemoet komt aan enkele knelpunten van het huidige decreet. Het 'projectenfonds' laat bovendien toe om het toepassingsgebied te verruimen tot ruimtelijke projecten door opdrachtgevers een financiële stimulans te geven om kunstprojecten te realiseren in (ruimtelijke) contexten waar een kunstproject als relevant wordt beschouwd.

Voor de **kunstensector** betekent dit voorbeeldscenario dat de overheid de meerwaarde van kunst in de publieke ruimte duidelijk onderschrijft, en via verschillende hefbomen de realisatie van kwaliteitsvolle kunstwerken stimuleert. Met betrekking tot de omvang van de investeringen in kunstprojecten wordt in dit scenario de afname van de investeringen in kunstprojecten in architecturale projecten (door de actualisering van de percentageregulering) gecompenseerd door de verbreding van het toepassingsgebied naar omgevingsprojecten via het projectenfonds. De verruiming van het type projecten met omgevingsprojecten komt tegemoet aan de steeds verder evoluerende diversiteit aan artistieke benaderingen.

6/ Conclusie

Bij de geconsulteerde belanghebbenden bestaat een sterk draagvlak voor een hernieuwd decreet dat inzet op de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte. De visie dat kunst een meerwaarde kan betekenen voor de leefomgeving en dat de overheid een stimulerende en regelgevende rol moet vervullen voor de realisatie van kwaliteitsvolle kunstprojecten, wordt breed gedeeld. Deze gedeelde visie is positief en vormt de sokkel voor een hernieuwd decreet.

Binnen een brede groep belanghebbenden leeft ook de wens om via het hernieuwd decreet het toepassingsgebied te verruimen. Het hernieuwd decreet zou niet uitsluitend een kader moeten bieden voor de realisatie van kunstwerken in bouwprojecten, maar ook in het ruimere openbare en publieke domein. We stellen voor om het toepassingsgebied in de toekomst te verruimen met weliswaar een gedifferentieerde toepassing op basis van de volgende drie criteria:

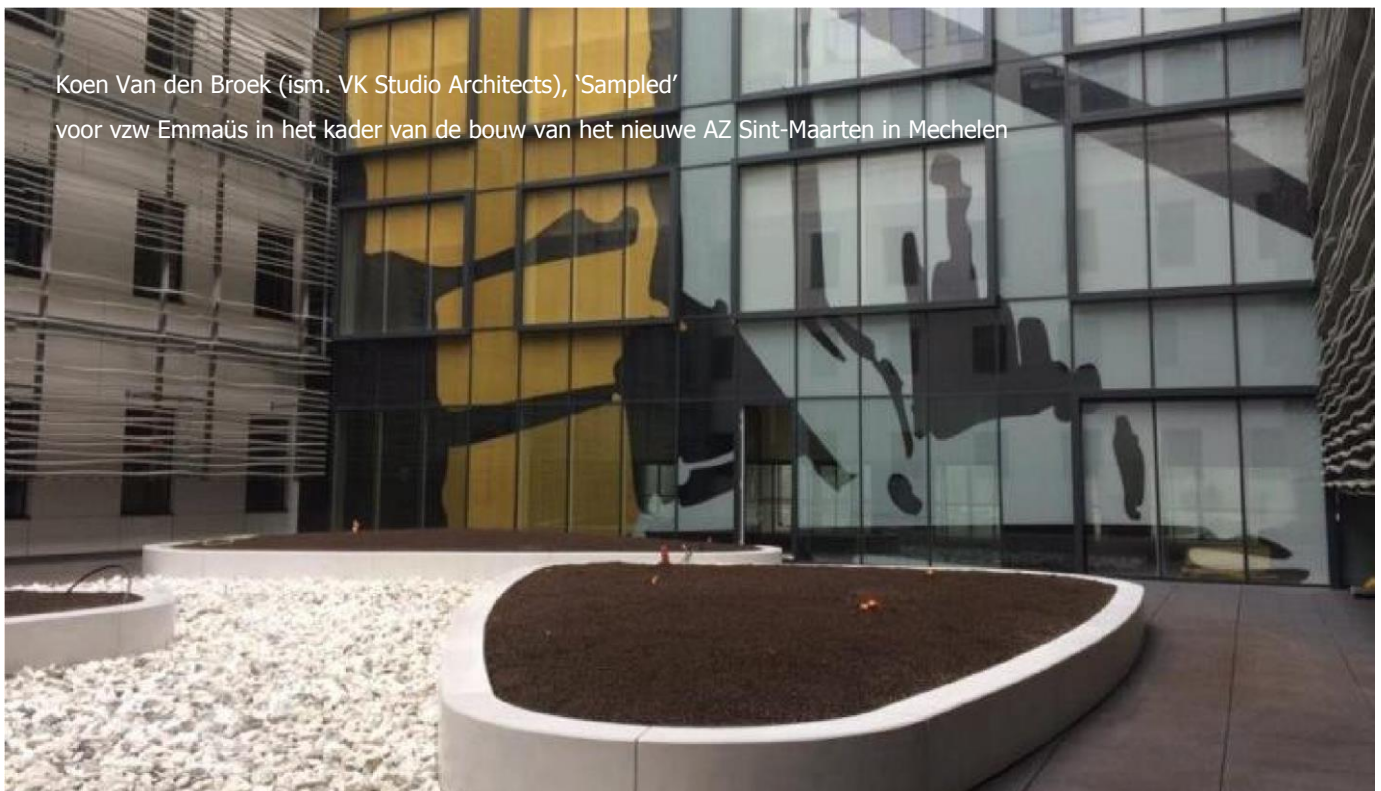
- ▶ naar 'type project': met onderscheid tussen architecturale projecten en omgevingsprojecten ;
- ▶ naar 'type bouwheren/opdrachtgevers': met onderscheid tussen projecten die volledig, deels of niet met Vlaamse overheidsmiddelen gefinancierd worden;
- ▶ naar 'type toegankelijkheid': met onderscheid tussen publiek toegankelijk en niet-publiek toegankelijke ruimtegebonden projecten.

Voor de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte hebben we drie hefboomen geïdentificeerd:

- ▶ een kennisnetwerk;
- ▶ een bijgestuurde percentageregeling;
- ▶ een nieuw projectenfonds.

In het toekomstige scenario voor Vlaanderen pleiten we voor de uitbouw van de bestaande Kunstcel tot een kennisnetwerk. Daarnaast moet een keuze worden gemaakt tussen een aangepaste percentageregeling, het afschaffen van de percentageregeling ten voordele van een projectenfonds, of voor het inzetten van beide hefboomen tegelijk. We stellen voor om deze keuze te maken na overleg met alle beleidsdomeinen.

Wij adviseren om een vervolgtraject op te starten om de drie bovengenoemde scenario's af te toetsen bij de verschillende beleidsdomeinen. Door de ruimere toepassing die we voorstellen, wordt het decreet immers van toepassing op de ganse Vlaamse overheid. Om die reden is een consultatieronde met de verschillende beleidsdomeinen noodzakelijk, alvorens een nieuw decreet in zijn definitieve plooi te leggen.

Bijlagen

- 1/ Bijlage 1: Verslag experteninterviews
- 2/ Bijlage 2: Verslag consultatie vertegenwoordigers beleidsdomeinen
- 3/ Bijlage 3: Verslag werksessie Europese experts
- 4/ Bijlage 4: Verslag consultatie belanghebbenden

Evaluatie decreet Integratie Kunst in Overheidsgebouwen

Bijlage 1 - Verslag experteninterviews

Op vraag van:

Vlaanderen
verbeelding werkt

**DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD
SPORT & MEDIA**

Vlaamse overheid
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Kunstcel
Arenbergstraat 9
1000 Brussel

Contactpersoon voor deze opdracht

Bart Van Herck - Projectleider
Bart.vanherck@ideaconsult.be

Wouter Bervoets - Projectcoördinator
Wouter.Bervoets@ideaconsult.be

IDEA Consult NV
Kunstlaan 1-2, bus 16
B – 1210 Brussel

T: +32 2 282 17 10
F: +32 2 282 17 15
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

1/ Opzet van de experteninterviews

Het huidige 'percentagedecreet integratie kunst in overheidsgebouwen' genereert sinds 30 jaar een kunstproductie in de (semi)publieke omgeving van openbare en gesubsidieerde gebouwen uit alle sectoren van dienstverlening die de Vlaamse overheid behelst. Zowel de kunstpraktijk zelf als de culturele, ruimtelijke en beleidsmatige context zijn de voorbije 30 jaar echter sterk geëvolueerd. Per 1 januari 2016 werd de materie 'Kunst in opdracht' overgedragen naar het Departement Cultuur en werd vanuit de Vlaamse regering de vraag gesteld om het bestaande decreet te evalueren en een wijziging voor te bereiden. In kader hiervan werd aan het onafhankelijke onderzoeksbureau IDEA Consult opdracht gegeven om een evaluatieonderzoek uit te voeren met ondermeer een bevraging van binnen- en buitenlandse experts, en een brede groep belanghebbenden over het huidige decreet en de mogelijke pistes voor een decreetswijziging.

In kader van dit evaluatietraject werden verschillende binnenlandse experts geïnterviewd over de rol van kunst in de (semi)publieke ruimte, de sterke en zwakke punten van het huidige percentagedecreet, en de mogelijke pistes voor een decreetswijziging. In overleg met de opdrachtgever werden de volgende 10 binnenlandse experts met verschillende achtergronden geselecteerd:

Rolf Quahebeur – Argos
Christian Kieckens – Christian Kieckens Architects
Liesbeth Huybreghts – UHasselt
Dirk De Wit – Kunstenpunt
Thérèse Legierse – De Nieuwe Opdrachtgevers
Lieven Vantieghem – Burgemeester Avelgem
Marc Van Praet – OCMW Deinze
Emmy Vandersmissen – Stad Genk
Sara Weyns – Middelheimmuseum
Dirk Vanstappen – Katholiek Onderwijs

In overleg met de opdrachtgever werd een stellingenlijst opgesteld op basis van de sleutelvragen voor het onderzoekstraject die tijdens het startoverleg werden vastgelegd. Deze stellingen werden ter voorbereiding doorgemailed naar de experts en besproken tijdens semi-gestructureerde face-to-face interviews. De interviews hadden een gemiddelde duur van 1 uur. Van elk interview werd een afzonderlijk verslag opgemaakt. Dit samenvattend verslag van de 10 interviews tracht zowel de overeenstemmingen alsook de tegenstellingen over bepaalde thema's binnen de geconsulteerde expertengroep evenwichtig weer te geven.

2/ Verslag

2.1 Stelling 1 – Belang van kunst voor de leefomgeving

De aanwezigheid van kunst verhoogt de kwaliteit van de leefomgeving: kunst verrijkt de beleving en zingeving van de leefomgeving en geeft er betekenis aan.

Binnen de expertengroep bestaat er een grote consensus dat de aanwezigheid van kunst de kwaliteit van de leefomgeving kan verbeteren omwille van diverse redenen:

- kunst kan de identiteit van een plek verbeelden en versterken;
- kunst kan publieke dienstverleners ondersteunen bij het uitdragen van hun maatschappelijk of pedagogisch project;
- kunst kan aanzetten tot zelfreflectie;
- kunst kan maatschappelijke debat stimuleren;
- kunst kan waarden expliciet maken;
- kunst kan een cultureel tegengewicht bieden aan de maatschappelijke focus op technologie en economisch utilitarisme;
- kunst kan zorgen voor positieve 'city branding' en 'city marketing'.

Binnen de expertengroep wordt door sommige experts benadrukt dat kunst weliswaar het 'potentieel' heeft om de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren, maar die potentie niet altijd waarmaakt. Sommige experts stellen ook dat kunst in bepaalde projecten overbodig is en geen meerwaarde heeft. Soms is er in de eerste plaats nood aan goede architectuur en/of ruimtelijke inrichting: de integratie van een kunstwerk maakt van een slecht gebouw immers geen goed gebouw.

2.2 Stelling 2 – Belang van een wettelijk kader

Omwille van het belang van kunst is het noodzakelijk dat de overheid via een decreet de realisatie van kunstwerken in de (semi-)publieke ruimte stimuleert en wettelijk regelt.

Binnen de expertengroep is de dominante visie dat, samen met de inrichting van de publieke ruimte, ook de realisatie van kunst in de publieke ruimte behoort tot de verantwoordelijkheden van de overheid. Een decreet wordt als noodzakelijk geacht om de volgende elementen wettelijk te kaderen:

- kwaliteitsborging;
- procesbegeleiding;
- financiering;
- stimulering;
- kennisdeling;
- sensibilisering;
- onderhoud en nazorg.

Twee dissidente tegenstemmen binnne de exeprtengroep betwijfelen of een wettelijk kader absoluut noodzakelijk is. Zij zien de realisatie van kunstprojecten in de eerste plaats als een verantwoordelijkheid van de bouwmeester/opdrachtgever zelf: niemand mag gedwongen worden om een kunstproject te realiseren. Een decreet biedt bovendien geen enkele garantie voor de realisatie van kwaliteitsvolle kunst. Eerder dan een wettelijk kader is er volgens hen meer nood aan bewustvorming en opvoeding rond het belang van kunst.

2.3 Stelling 3 – Verhoging van het ambitieniveau

De ambitie van het huidige decreet om een kwaliteitsvoller publiek gebouwenpatrimonium te realiseren is te beperkt. Het ambitieniveau in een nieuw decreet moet uitgebreid worden van individuele gebouwen naar de realisatie van een kwaliteitsvollere openbare ruimte en leefomgeving.

Binnen de expertengroep bestaat er grote consensus over bovenstaande stelling. Er wordt gesteld dat de focus op gebouwen in het huidige decreet te beperkt is. Een uitbreiding tot 'ruimtelijke projecten van publieke belang'

(landschap, herinrichting van gebouwen/kerken, infrastructuur) wordt noodzakelijk geacht. Enkele experts pleiten ook voor een uitbreiding van het toepassingsgebied tot de 'digitale publieke ruimte'.

Binnen de expertengroep wordt ook gepleit voor een verruiming van de groep opdrachtgevers. Een hernieuwd decreet zou ook een kader moeten bieden voor de lokale besturen, privaat-publiekelijke instanties of partnerschappen tussen private en publieke bouwheren.

2.4 Stelling 4 – Diversiteit kunstvormen

Het huidige decreet is onaangepast aan de hedendaagse kunstpraktijk. De diversiteit binnen de toegepaste kunstvormen en binnen de groep van gecontracteerde kunstenaars is te beperkt. Dit komt ondermeer omdat in het huidige decreet kunst in opdracht beschreven wordt als 'in het gebouw geïntegreerde kunstwerken'. Dit bemoeilijkt de integratie van kunstwerken in het domein van de nieuwe media, efemere ingrepen of interventies, performances, artistieke acties,...etc.

Binnen de expertengroep bestaat er een grote consensus over bovenstaande stelling. Er wordt aangegeven dat het huidige decreet teveel focust op een kunstproject als materieel artefact, terwijl de kunstpraktijk de voorbije decennia sterk geëvolueerd is en verruimd werd met meer efemere, procesmatige en participatieve praktijken. De grote meerderheid van de experts geeft aan dat een hernieuwd decreet ook een kader moet bieden voor die nieuwe kunstpraktijken. Hieraan wordt door verschillende experts wel de voorwaarde gekoppeld van een blijvend en tastbaar kunstwerk als eindresultaat dat door de gebruikers of bezoekers van de site permanent aanschouwd kan worden.

2.5 Stelling 5 – Verplichtend karakter van het percentagedecreet

Omdat de realisatie van kunst in de (semi-)publieke ruimte een belangrijke maatschappelijke opdracht is, is het zinvol om de kunstopdracht in elk domein toe te passen, en dus verplicht te maken.

Binnen de expertengroep bestaat er grote dissensus over de noodzaak om de integratie van een kunstproject verplicht op te leggen aan bouwheren.

Argumenten pro verplichting:

- Elk publiek ruimtelijk project verdient een kunstwerk;
- Indien de verplichting wegvalt, dan zullen bouwheren hun culturele verantwoordelijkheid ontlopen;
- Verplichting stimuleert publieke bouwheren tot reflectie over de betekenis van kunst;

Argumenten contra verplichting:

- De realisatie van kwaliteitsvolle kunstprojecten vraagt gemotiveerde opdrachtgevers; een verplichting werkt vaak contraproductief;
- een bouwheer/opdrachtgever moet zelf kunnen beslissen of hij de integratie van een kunstproject relevant acht in zijn project,
- Eerder dan verplichting is er nood aan incentives, sensibilisering, ondersteuning en begeleiding;
- Een verplichting werkt alleen wanneer er ook op handhaving wordt ingezet.

2.6 Stelling 6 – Toepassing in alle publieke en openbare gebouwen

De verplichte toepassing in het huidige decreet ongeacht de schaalgrootte of het belang van het project werkt contraproductief. In een nieuw decreet wordt de toepassing best beperkt tot enkel die publieke gebouwen die omwille van hun betekenis, bestemming of ligging belangrijk zijn voor de samenleving of voor de omgeving.

Binnen de expertengroep bestaat er grote dissensus over de eventuele beperking van het toepassingsgebied tot publieke gebouwen die omwille van hun betekenis, bestemming of ligging belangrijk zijn voor de samenleving of voor de omgeving.

Argumenten contra beperking toepassingsgebied:

- elk publiek gebouw (incl. back offices of technisch ateliers) verdient een 'culturele blik';
- de aanwezigheid van kunst is niet enkel belangrijk voor bezoekende burgers, maar ook voor de werknemers;
- een hernieuwd decreet moet het toepassingsgebied eerder verruimen dan beperken;
- het is onmogelijk om via een decreet het maatschappelijk belang van verschillende ruimtegebonden projecten te differentiëren.

Argumenten pro beperking toepassingsgebied:

- Niet elk publiek of openbaar gebouw heeft nood aan kunst;

- het decreet moet focussen op de gebouwen die een belangrijke rol spelen in leven van de burgers: bvb. ziekenhuizen (geboorte en sterfte) en scholen (opvoeding);
- het belangrijkste criterium voor kunst in opdracht is de motivatie van de publieke bouwheer om te investeren in een kunstproject.

2.7 Stelling 7 – Transversaal karakter van het percentagedecreet bereikt breed publiek

De sterkte van het huidige decreet is dat via een eenvoudige percentageregeling kunstwerken in een groot aantal en zeer diverse publieke gebouwen gerealiseerd worden, ook in beleidsdomeinen en omgevingen die op zich niets met kunst of cultuur te maken hebben. Hierdoor wordt kunst in een brede maatschappelijke context opgenomen en wordt een breed publiek bereikt.

Binnen de expertengroep bestaat er grote consensus over bovenstaande stelling. Binnen de expertengroep wordt door verschillende experts gesteld dat er nog andere instrumenten bestaan en dat de percentageregeling niet noodzakelijk het beste instrument is. De transversale doorwerking van de huidige percentageregeling kan ook nog verder verruimd worden tot lokale besturen, privaats-publieke actoren, alsook volledig private actoren.

2.8 Stelling 8 – Kunst in opdracht als bewustmakingsproces van de publieke bouwheren

De verplichting binnen het huidige decreet om in elk publiek gebouw kunst in opdracht te voorzien draagt bij de publieke opdrachtgevers bij tot een bewustmakingsproces over de betekenis van kunst voor de leefomgeving en versterkt hun culturele verantwoordelijkheidszin.

De meerderheid van de geconsulteerde experts onderschrijft bovenstaande stelling. De realisatie van een kunstproject fungeert vaak als een 'eye opener' voor publieke opdrachtgevers over de betekenis van kunst voor de leefomgeving. Wanneer het proces goed verloopt, dan evolueren tegenstanders doorheen het proces niet zelden naar voorstanders die de meerwaarde van een kunstproject onderschrijven.

2.9 Stelling 9 – Financiering van kunst in opdracht

Het huidige decreet legt via een eenvoudige percentageregeling op basis van de bouwkost van een bouwproject een budget voor kunst in opdracht vast ten laste van de publieke bouwheer.

A/ Dit principe is goed maar de percentages moeten worden herzien (alternatieve percentages).

B/ Er is nood aan een alternatieve financieringsvorm of -systeem ter vervanging van de huidige percentageregeling.

Binnen de expertengroep bestaat een grote dissensus over het meest geschikte financieringssysteem. Verschillende respondenten stellen voor om de percentageregeling te vervangen door een projectenfonds.

Argumenten pro actualisering bestaande percentageregeling:

- eenvoud en transversale doorwerking;
- alle publieke bouwheren worden verplicht om hun culturele verantwoordelijkheid op te nemen;
- behouden, maar de bedragen en percentages moeten gactualiseerd worden;
- behouden, maar nood om meer vrijheid voor de bouwheren inzake spreiding investeringen in de tijd, keuzevrijheid binnen gebouwenpatrimonium, oprichting van partnerschappen,..etc
- garandeert een investeringsbudget voor kunstprojecten.

Argumenten pro overstap naar een projectenfonds:

- minder weerstand en meer draagvlak voor kunst in opdracht;
- de realisatie van kunstprojecten vertrekt vanuit de vraag van gemotiveerde opdrachtgevers;
- een fonds biedt meer mogelijkheden voor kwaliteitsborging: de toekenning van middelen uit het fonds kan gekoppeld worden aan een begeleidingstraject;
- een fonds combineert het behoud van het totale investeringsbudget voor kunst in opdracht met een besparing voor de verschillende beleidsdomeinen.

2.10 Stelling 10 – Kunstopdracht gekoppeld aan bouw dossier

Binnen het huidige decreet wordt de kunstopdracht gerealiseerd in of rond het gebouw dat met het bouwbudget wordt gebouwd of verbouwd. Maar misschien zijn andere plekken meer geschikt? Er is nood aan meer vrijheid voor opdrachtgevers om kunst in opdracht naar eigen keuze te realiseren binnen het eigen gebouwenpatrimonium op die plaatsen die daartoe het meest aangewezen zijn.

Binnen de expertengroep bestaat er consensus over bovenstaande stelling. De strikte koppeling van een kunstproject aan een afzonderlijk bouw dossier wordt als sterk beperkend beschouwd omwille van verschillende redenen:

- de nood aan kunst valt niet altijd samen met een bouwproject, maar bvb. wel met interne reflectie, reorganisatie of gebeurtenis binnen de organisatie;
- het gebouw zelf of de onmiddellijke omgeving is niet altijd de meest geschikte locatie voor de realisatie van een kunstproject. Soms heeft een kunstproject een grotere relevantie wanneer het in de ruimere omgeving van het bouwproject gerealiseerd wordt;
- de koppeling aan een individueel bouw dossier bemoeilijkt samenwerkingen tussen verschillende publieke én private opdrachtgevers voor de realisatie van een gezamenlijk kunstproject.

2.11 Stelling 11 – Autonomie van de kunstenaar

Er bestaat een kwalitatief onderscheid tussen kunstwerken gerealiseerd in opdracht, en de meer autonome productie in het oeuvre van een kunstenaar.

A/ Dit heeft te maken met de beperking van de autonomie van de kunstenaar. Een kunstenaar moet bij kunst in opdracht voldoende autonomie krijgen om de opdrachtgever, gebruiker, toeschouwer mee te kunnen nemen in zijn of haar beeldingswereld.

B/ Dit heeft te maken met een bepaalde beeldvorming bij de kunstenaar. Er moet ook op die beeldvorming worden gewerkt.

Binnen de expertengroep wordt door meerdere experts aangegeven dat het begrip 'autonomie' een hol begrip is geworden dat vandaag niet meer zoveel betekent. Kwaliteitsvolle kunstprojecten komen immers voort uit dialoog, partnerschappen en samenwerking tussen kunstenaar, opdrachtgever en eventueel ook de gebruikers met wederzijds respect. Kwaliteitsvolle, locatiespecifieke kunstprojecten vertrekken ook uit de eigenheid en geschiedenis van een specifieke locatie. Kunstenaars moeten echter wel steeds voldoende vrijheid, tijd en ruimte krijgen om hun eigen 'verhaal' te brengen.

2.12 Stelling 12 – Beheer en behoud van de gerealiseerde kunst opdrachten

Er is vandaag te weinig aandacht voor het beheer en behoud van gerealiseerde kunst opdrachten. Er is nood aan de ontwikkeling van specifieke tools en deskundigheid voor de evaluatie en het beheer van gerealiseerde kunst opdrachten.

Binnen de expertengroep bestaat er een grote consensus over de nood aan meer aandacht voor het beheer en behoud van gerealiseerde kunstprojecten.

Vanuit de expertengroep wordt gesteld dat er nood is aan duidelijke afspraken over:

- het eigenaarschap van het kunstproject;
- de verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud: wie staat in voor onderhoud? Wie mag aanpassingen doen? Wie neemt beslissingen?;
- de levensduur van een kunstwerk: niet elk kunstwerk is voor de eeuwigheid bedoeld.

Vanuit de expertengroep worden enkele voorstellen om het beheer en behoud beter te omkaderen:

- uitbouw van een expertisecentrum voor ondersteuning bouwheren;
- opmaak beheersplan bij realisatie van een kunstproject;
- oprichting van een variant op de Monumentenwacht die waakt over kunstprojecten in de publieke ruimte.

2.13 Stelling 13 – Aandacht voor kwaliteitsborging

Er is nood aan een betere omkadering en opvolging van zowel de opdrachtgevers als de kunstenaars. Het is noodzakelijk dat zowel opdrachtgevers als kunstenaars steeds door externe deskundigen worden bijgestaan om te waken over de artistieke kwaliteit.

Binnen de expertengroep bestaat er een grote consensus over de nood aan een betere begeleiding van opdrachtgevers en kunstenaars voor de realisatie van kwaliteitsvolle kunstprojecten.

De expertengroep stelt dat er nood is aan de uitbouw van een expertisecentrum en de uitbouw van een 'platform' of 'netwerk' om de verschillende betrokken actoren – opdrachtgevers, kunstenaars, bemiddelaars, begeleiders, curatoren, conservatoren,...etc – met elkaar in contact te brengen.

Binnen de expertengroep is er dissensus over het feit of externe begeleiding al dan niet verplicht moet worden opgelegd aan de bouwheren. Er is ook dissensus over de nood aan de eventuele oplijsting van kwaliteitscriteria voor kunstprojecten in een hernieuwd decreet.

Evaluatie decreet Integratie Kunst in Overheidsgebouwen

Bijlage 2: Verslag consultatie
vertegenwoordigers beleidsdomeinen

Op vraag van:

Vlaanderen
verbeelding werkt

**DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD
SPORT & MEDIA**

Vlaamse overheid
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Kunstcel
Arenbergstraat 9
1000 Brussel

Contactpersoon voor deze opdracht

Bart Van Herck - Projectleider
Bart.vanherck@ideaconsult.be

Wouter Bervoets - Projectcoördinator
Wouter.Bervoets@ideaconsult.be

IDEA Consult NV
Kunstlaan 1-2, bus 16
B – 1210 Brussel

T: +32 2 282 17 10
F: +32 2 282 17 15
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

1/ Opzet van het overleg

Het huidige 'percentagedecreet integratie kunst in overheidsgebouwen' genereert sinds 30 jaar een kunstproductie in de (semi)publieke omgeving van openbare en gesubsidieerde gebouwen uit alle sectoren van dienstverlening die de Vlaamse overheid behelst. Zowel de kunstpraktijk zelf als de culturele, ruimtelijke en beleidsmatige context zijn de voorbije 30 jaar echter sterk geëvolueerd. Per 1 januari 2016 werd de materie 'Kunst in opdracht' overgedragen naar het Departement Cultuur en werd vanuit de Vlaamse regering de vraag gesteld om het bestaande decreet te evalueren en een wijziging voor te bereiden. In kader hiervan werd aan het onafhankelijke onderzoeksbureau IDEA Consult opdracht gegeven om een evaluatieonderzoek uit te voeren met ondermeer een bevraging van binnen- en buitenlandse experts, en een brede groep belanghebbenden over het huidige decreet en de mogelijke pistes voor een decreetswijziging.

In kader van dit evaluatietraject vond op 14 oktober 2016 (14u-16u) in het Arenberggebouw een eerste overleg plaats met de vertegenwoordigers van de verschillende beleidsdomeinen die vandaag rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij de toepassing van het percentagedecreet. De selectie en uitnodiging van deze belanghebbenden werd verzorgd door het Departement CJSM. De vergadering startte met een korte verwelkoming door Luc Delrue, secretaris-generaal van het Departement CJSM. Vervolgens werden door Katrien Laenen, coördinator van het evaluatieproject binnen het Departement CJSM, in een korte presentatie de eerste resultaten voorgesteld uit een impactstudie van 30 jaar percentagedecreet. Na de inleiding vond een open en explorerend rondetafelgesprek plaats tijdens welke enkele belangrijke probleempunten van het bestaande decreet werden besproken. Dit rondetafelgesprek werd gemodererd door Bart Van Herck en Wouter Bervoets van IDEA Consult.

Aanwezigen

Vertegenwoordigers beleidsdomeinen:

Frank Geets (Facilitair bedrijf), Lynn De Clercq (Onroerend erfgoed), Liselotte Ramioul (Toerisme Vlaanderen), Geert Leemans (Departement Onderwijs), Diederik Van Briel (Sport Vlaanderen), Hans Maenhout (VDAB), Catherine Robberechts (Team Vlaams Bouwmeester), Jean-Marie Coenen (Ruimte Vlaanderen), Jo De Leenheer (MOW), Pieter Vasseur (Binnenlands Bestuur – Team Gesubsidieerde Infrastructuur) en Ann Beusen (VIPA).

Opdrachtgever evaluatietraject:

Luc Delrue en Katrien Laenen (CJSM)

Opdrachthouder evaluatietraject:

Bart Van Herck en Wouter Bervoets (IDEA Consult)

2/ Verslag

2.1 Ambitieniveau en toepassingsgebied van het decreet?

Binnen de stakeholdersgroep worden kritische vragen gesteld bij de doelstelling van het huidige decreet om de kwaliteit van publieke gebouwen te verbeteren door de realisatie van kunst in opdracht. Er wordt gesteld dat kunst slechts één element is dat bijdraagt aan de kwaliteit van gebouwen, naast bijvoorbeeld ook energiezuinigheid of rolstoeltoegankelijkheid. Al die elementen hebben echter een kostenverhogend effect en dat in een context van steeds dalende bouwbudgetten. Een slecht gebouw wordt ook niet noodzakelijk een goed gebouw omdat er kunst in opdracht aanwezig is.

Daarnaast wordt de vraag gesteld of goede architectuur op zichzelf ook geen kunst is, en zo ja of de toevoeging van andere kunstwerken dan nog wel noodzakelijk is. Vanuit CJSM wordt echter aangegeven dat voor het nastreven van goede architectuur het team van de Vlaams Bouwmeester werd uitgebouwd: kunst in opdracht moet als een aanvullend element beschouwd worden dat niet vervangen kan worden door architectuur.

Binnen de stakeholdersgroep lijkt er consensus over het toepassingsgebied van kunst in opdracht dat zich niet moet beperken tot enkel gebouwen. Zo wordt gesteld dat kunst in opdracht ook een meerwaarde kan betekenen in bijvoorbeeld verkavelingen voor sociale koop- of huurwoningen, bij de (her)aanleg van de publieke ruimte, bij grote infrastructuur- en landinrichtingsprojecten,...etc. Vandaag vallen dergelijke projecten echter buiten het toepassingsgebied van het percentagedecreet. Een hernieuwd decreet zou, naast enkel publieke gebouwen, aandacht moeten hebben voor publieke ruimtelijke projecten in het algemeen.

2.2 Verplichtend karakter?

Binnen de stakeholdersgroep is er geen consensus over de noodzaak om kunst in opdracht al dan niet opnieuw verplichtend op te leggen in een nieuw decreet. Voor de zeer publiek toegankelijke publieke gebouwen lijkt een verplichting wel opportuun. Binnen de stakeholdersgroep wordt echter kritisch bevraagd of het wel zin heeft om kunst in opdracht verplicht op te leggen wanneer daar geen handhavingsbeleid aan gekoppeld wordt om de verplichte toepassing te verzekeren.

Een andere bemerking is dat veel publiek toegankelijke gebouwen vandaag buiten het decreet vallen. Zo vallen huurcontracten van minder dan 25 jaar buiten het toepassingsgebied. Nochtans is er vandaag de tendens om vanuit de overheid gebouwen eerder te huren dan zelf te bouwen of te kopen. Daarnaast wordt kunst in opdracht slechts zelden toegepast in overheidsgebouwen die gerealiseerd worden via een structuur van Publiek Private Samenwerking.

Vanuit erfgoed wordt gesteld dat de volledige vrijstelling voor de toepassing van het percentagedecreet waarvan de erfgoedsector vandaag geniet principiële niet hoeft. Ook bij beschermd gebouwen kan kunst in opdracht immers een meerwaarde betekenen. Echter, het huidige decreet is vandaag ontoepasbaar voor de erfgoedsector omwille van het verplichtend karakter en de gestelde toepassingsvoorwaarden. Het is immers onrealistisch om bij elk gesubsidieerd restauratieproject van een beschermd gebouw door een private rechtspersoon verplicht kunst in opdracht te voorzien.

2.3 Transversale doorwerking?

Binnen de stakeholdersgroep wordt ingestemd met de stelling dat de huidige percentagereguleerder ervoor zorgt dat kunstwerken in zeer diverse publieke gebouwen gerealiseerd worden en een zeer divers publiek bereiken. Binnen de stakeholdersgroep wordt echter kritisch opgemerkt dat de 'percentagereguleerder' hier niet exclusief in hoeft te zijn. Zo wordt bijvoorbeeld gesteld dat een publiek gebouw ook als platform kan dienen voor tijdelijke expo's. De invulling van kunst in opdracht wordt dan dynamischer waarbij de kunstwerken regelmatig verwisseld kunnen worden. Er wordt gesteld dat op die manier kunst eveneens een breed publiek kan bereiken. Binnen de stakeholdersgroep zijn er echter ook belangrijke bedenkingen bij dit voorstel: Wie zal instaan voor de organisatie van die tijdelijke expo's? Hoe zal de kwaliteit bewaakt worden? En bestaat er geen gevaar voor mogelijke concurrentie met andere cultuurinstellingen?

2.4 Diversiteit kunstvormen?

Binnen de stakeholdersgroep wordt gesteld dat de bepaling die stelt dat kunst in opdracht 'onroerend door bestemming' moet worden in de praktijk te beperkend werkt. Het huidige decreet richt zich teveel op het eindproduct en laat hierbij te weinig ruimte aan meer participatieve kunstvormen waarbij een kunstenaar bijvoorbeeld samen met de gebruikers van het gebouw – patiënten, leerlingen, bewoners, werknemers...etc – een kunstwerk creëert. Een bemerking die hierbij gemaakt wordt is dat hoewel de kostprijs voor het eindproduct van meer participatieve kunstprojecten vaak lager ligt, dit in de praktijk wel een grotere financiële en organisatorische inspanning van de publieke bouwheer vraagt voor de trajectbegeleiding.

2.5 Afstappen van de percentageregeling?

Binnen de stakeholdersgroep werd gevraagd naar precieze cijfers over het totale budget dat in kader van de toepassing van het percentagedecreet jaarlijks gebruikt wordt voor de realisatie van kunst in opdracht. Vanuit CJSM wordt aangegeven dat de beschikbare cijfers opgenomen zullen worden in de impactstudie van 30 jaar percentagedecreet.

Binnen de stakeholdersgroep is er consensus dat de in het decreet voorziene ondergrens voor bouwprojecten vanaf 125.000 Euro te laag is. Enerzijds omdat bij zeer kleinschalige bouwprojecten de extra financiële en organisatorische last voor de realisatie kunst van in opdracht niet in verhouding staat tot de omvang van het bouwproject. Anderzijds omdat het budget voor kunst in opdracht in dergelijke kleinschalige bouwprojecten onwerkbaar laag is.

Binnen de stakeholdersgroep wordt geopperd dat een kunstfonds een mogelijk werkbaarder alternatief zou kunnen zijn voor de huidige lineaire percentageregeling. Een fonds zou meer vrijheid toelaten aan de publieke opdrachtgevers om kunst in opdracht uit te voeren in die publieke bouwprojecten waar de realisatie van kunst in opdracht het meest opportuun is. Bij een fonds komt de vraag vanuit de publieke bouwheer zelf ipv. een opgelegde verplichting: dit kan het draagvlak voor kunst in opdracht verhogen. Met betrekking tot een kunstfonds werden verschillende vragen gesteld bij hoe dit fonds gespijsd, georganiseerd en beheerd zou moeten worden. Deze issues werden niet in detail besproken tijdens het stakeholdersgesprek. Eén van de mogelijke pistes die voorgesteld werd, doch zonder consensus hierover, was om het fonds te spijzen met de financiële bijdragen van publieke bouwheren, sectoraal te organiseren en te beheren vanuit het Vlaamse bestuurniveau.

2.6 Koppeling aan afzonderlijke bouwprojecten?

Binnen de stakeholdersgroep wordt de toepassing van kunst in opdracht in elk afzonderlijk publiek gebouw kritisch in vraag gesteld. Zo wordt gesteld dat er een groot verschil is tussen bijvoorbeeld een bibliotheeksgebouw waar kunst in opdracht als vanzelfsprekend wordt beschouwd en een depotgebouw waar dat veel minder het geval is. De meerwaarde van kunst in opdracht wordt vooral gezien in publieke gebouwen met een grote publieke toegankelijkheid. Een tweede bemerking is dat de percentageregeling te weinig aandacht heeft voor de sectorale verschillen. Niet alle publieke bouwheren passen immers binnen hetzelfde decreetaal keurslijf. Er is een nood aan een meer gedifferentieerde aanpak met een aangepast kader voor de verschillende betrokken sectoren.

2.7 Kwaliteitsbewaking?

Binnen de stakeholdersgroep bestaat er consensus over de nood aan meer kwaliteitsbewaking bij de realisatie van kunst in opdracht. Het is belangrijk dat er vanaf de start van het bouwproces reeds aandacht is voor kunst in opdracht. De kwaliteit van sommige gerealiseerde kunstwerken wordt als ondermaats en een foute besteding van publiek geld beschouwd. Hierbij wordt de bemerking gemaakt dat een hoger budget voor kunst in opdracht niet noodzakelijk resulteert in een kunstwerk met een hogere kwaliteit. Ook wordt gesteld dat naast de louter artistieke kwaliteit ook steeds de maatschappelijke betekenis van een kunstwerk meegenomen moet worden in de kwaliteitsbeoordeling.

2.8 Onderhoud en nazorg?

Vanuit de stakeholdersgroep wordt gesteld dat een hernieuwd decreet meer aandacht moet hebben voor het onderhoud en de nazorg van kunstwerken gerealiseerd binnen het decreet. Vandaag valt het onderhoud en de nazorg ten laatste van de publieke bouwheren hoewel zij daarvoor slechts zelden beschikken over de nodige

expertise of budgetten. Er is nood aan meer ondersteuning en begeleiding van de publieke bouwheren. De uitbouw van een expertisecentrum zou hiervoor eventueel soelaas kunnen bieden.

2.9 Hernieuwd decreet vs. volledig vernieuwd decreet?

Binnen de stakeholdersgroep wordt betwijfeld of een beperkte bijsturing van het bestaande decreet op een aantal probleempunten – bvb. aanpassing van de barema's voor toepassing van de percentageregeling – volstaat of zelfs zin heeft. Binnen de stakeholdersgroep lijkt er consensus over de nood aan een volledig hernieuwd decreet met een hernieuwd denkkader en instrumentarium.

2.10 Verder verloop evaluatietraject?

Vanuit de stakeholdersgroep wordt gesteld dat binnen de verschillende overheidssectoren en -domeinen er vaak verschillende organisaties en instanties verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het percentagedecreet. Binnen het domein onderwijs zijn bijvoorbeeld de verschillende inrichtende machten zelf verantwoordelijk voor de scholenbouw. Er worden vragen gesteld bij de wijze waarop al die stakeholders betrokken zullen worden in het evaluatietraject en de opmaak van een breed gedragen voorstel voor een hernieuwd decreet.

Evaluatie decreet Integratie Kunst in Overheidsgebouwen

Bijlage 3 – Verslag werksessie Europese
experten

Op vraag van:

Vlaanderen
verbeelding werkt

**DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD
SPORT & MEDIA**

Vlaamse overheid
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Kunstcel
Arenbergstraat 9
1000 Brussel

Contactpersoon voor deze opdracht

Bart Van Herck - Projectleider
Bart.vanherck@ideaconsult.be

Wouter Bervoets - Projectcoördinator
Wouter.Bervoets@ideaconsult.be

IDEA Consult NV
Kunstlaan 1-2, bus 16
B – 1210 Brussel

T: +32 2 282 17 10
F: +32 2 282 17 15
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

1/ Opzet van het overleg

Het huidige percentagedecreet integratie kunst in overheidsgebouwen genereert sinds 30 jaar een kunstproductie in de (semi)publieke omgeving van openbare en gesubsidieerde gebouwen uit alle sectoren van dienstverlening die de Vlaamse overheid behelst. Per 1 januari 2016 werd de materie Kunst in opdracht overgedragen naar Cultuur en werd vanuit de Vlaamse regering de vraag gesteld om het bestaande decreet te evalueren en een wijziging voor te bereiden. In kader hiervan werd aan het onafhankelijke onderzoeksbureau IDEA Consult opdracht gegeven om een evaluatieonderzoek uit te voeren met ondermeer een bevraging van binnen- en buitenlandse experts, en een brede groep belanghebbenden over het huidige decreet en de mogelijke pistes voor een decreetswijziging.

Op 24 november 2016 vond een werksessie met buitenlandse experts plaats rond Europese praktijken inzake 'kunst in opdracht'. Op deze sessie werden verschillende Europese experts uitgenodigd, die in overleg met de opdrachtgever werden geselecteerd, om het wetgevend kader en de praktijken in vijf Europese regio's toe te lichten:

- Neder-Oostenrijk, Cornelia Offergeld, Amt der NÖ Landesregierung, Abteilung Kunst und Kultur
- Zweden, Magdalena Malm, Public Art Agency Sweden
- Denemarken, Inger Krog, Danish Arts Foundation
- Frankrijk, Dominique Aris, French Ministry of Culture and communication
- Federatie Wallonië-Brussel, Chantal Dassonville, Cellule Architecture, Direction générale de l'infrastructure

In de voormiddag presenteerden de Europese experts de praktijk in hun regio voor een beperkt publiek van vertegenwoordigers van de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen en enkele binnenlandse experts. In de namiddag vond een rondetafelgesprek plaats – zonder publiek – waarbij de elementen uit de Europese praktijken, die mogelijk relevant zijn voor Vlaanderen, besproken werden.

2/ Verslag

2.1 Neder-Oostenrijk

Toepassingsgebied

Type opdrachtgevers: onderscheid tussen de opdrachtgevers van federale overheidsgebouwen enerzijds, en regionale overheden en departementen anderzijds

Type ruimtegebonden projecten: zowel architecturale projecten als omgevingsprojecten

Type kunstvormen: zeer breed, zowel tijdelijk als permanent, maar steeds locatiespecifieke kunstprojecten

Hefboom

Verplichte toepassing van 1% regel voor federale overheidsgebouwen

+

Projectenfonds gespijsd door verschillende regionale departementen die jaarlijks een te onderhandelen percentage (+/- 1%) van hun totale bouwbudget doorstorten in het fonds. Het fonds opereert onafhankelijk van de departementen.

Procesbegeleiding en kwaliteitsbewaking

De financiering van kunstprojecten uit het projectenfonds is gekoppeld aan de verplichte begeleiding van de opdrachtgevers door de adviescommissie met focus op artistieke kwaliteit.

2.2 Zweden

Toepassingsgebied

Type opdrachtgevers: onderscheid tussen lokale en regionale overheden enerzijds, en andere overheidsdepartementen anderzijds

Type ruimtegebonden projecten: zowel architecturale projecten als omgevingsprojecten

Type kunstvormen: zeer breed, zowel permanent als tijdelijk, maar steeds locatiespecifiek kunstprojecten

Hefboom

Toepassing van de percentageregule in gebouwen van de lokale en regionale overheden (verplichting afhankelijk van de regio)

+

Andere departementen kunnen beroep doen op middelen uit een fonds voor kunst in de publieke ruimte, maar meestal enkel mits een substantiële eigen inbreng van de aanvrager. Dit fonds wordt gespijsd door de Zweedse overheid.

Procesbegeleiding en kwaliteitsbewaking

De financiering van projecten is gekoppeld aan een nauwe opvolging door de adviescommissie van het fonds met focus op de artistieke kwaliteit. De beheerders van het fonds, onder leiding van een curator, hebben de mogelijkheid om speciale actieprogramma's op te zetten (bvb. realisatie van kunstprojecten in achtergestelde wijken).

2.3 Denemarken

Toepassingsgebied

Type opdrachtgevers: onderscheid tussen centrale en lokale overheden enerzijds, en publieke instituten anderzijds.

Type ruimtegebonden projecten: zowel architecturale projecten en omgevingsprojecten t.e.m kunstintegratie in openbare vervoersmiddelen.

Type kunstvormen: zeer breed, zowel permanent als tijdelijk, maar steeds locatie-specifiek.

Hefboom

Verplichte toepassing 1,5% percentageregeling in gebouwen van de centrale en lokale overheden.

+

Andere publieke instituten kunnen beroep doen op middelen uit een fonds voor kunst in de publieke ruimte, maar meestal enkel mits een substantiële eigen inbreng van de aanvrager. Dit projectenfonds wordt gespijsd door de Deense overheid.

Procesbegeleiding en kwaliteitsborging

Bij de toepassing van de percentageregeling staat een commissie in voor verplichte begeleiding van de opdrachtgever: centrale overheden krijgen gratis begeleiding, lokale overheden betalen 25% van de begeleidingskosten.

Bij het gebruik van middelen uit het kunstfonds staat een commissie in voor de verplichte begeleiding van de opdrachtgever.

2.4 Frankrijk

Toepassingsgebied

Type opdrachtgevers: publieke bouwheren gefinancierd door de verschillende ministeries van de Franse Overheid

Type ruimtegebonden projecten: nieuwbouw, verbouwing of uitbreiding van publiek toegankelijke gebouwen

Type kunstvormen: Geen enkele kunstvorm wordt uitgesloten, maar wel eis voor een duurzame en tastbare output. Indien budget > 8000 euro, dan is er verplichting tot de realisatie van een locatiespecifiek kunstproject dat in het gebouw zelf of in de onmiddellijke nabijheid geïntegreerd moet worden.

Hefboom

Verplichte toepassing van 1% percentageregeling.

Procesbegeleiding en kwaliteitsborging

Budget < 8000 euro: aankoop in een kunstgalerie of rechtstreeks bij de kunstenaar

8000 euro < Budget < 16000 euro: selectie en begeleiding door een lokale commissie.

16000 euro < Budget: selectie en begeleiding door een regionale commissie met beroepsmogelijkheid bij de Minister.

2.5 Federatie Wallonië-Brussel

Toepassingsgebied

Type opdrachtgevers: Publieke bouwheren en gesubsidieerde organisaties

Type ruimtegebonden projecten: Publieke gebouwen

Type kunstvormen: Zeer divers, maar steeds locatie-specifiek en geïntegreerd in gebouw

Hefboom

Verplichte toepassing van degressieve percentageregeling: tussen 1% en 0,25% van de totale bouwkost voor publieke gebouwen en tussen 2% en 0,5% van het subsidiebedrag voor gesubsidieerde gebouwen.

Procesbegeleiding en kwaliteitsborging

Verplichte begeleiding van de opdrachtgever door een commissie

2.6 Samenvattende overzichtstabel

Regio	Type ruimtegebonden project/ opdrachtgever	Hefboom	Kwaliteitsborging
Neder-Oostenrijk	Federale overheidsgebouwen	Verplichte toepassing percentageregulering	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
	Regionale departementen	Niet-verplichte aanvraag voor middelen uit fonds	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
Zweden	Gebouwen van de lokale en regionale overheden	Toepassing percentageregulering (verplichting afhankelijk van de regio)	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
	Alle andere overheidsdepartementen	Niet-verplichte aanvraag voor middelen uit fonds	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
Denemarken	Gebouwen van de centrale en lokale overheden	Verplichte toepassing percentageregulering	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
	Alle andere overheidsinstituten	Niet-verplichte aanvraag voor middelen uit fonds	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
Frankrijk	Alle publieke gebouwen gefinancierd door de verschillende ministeries van de Franse Overheid	Verplichte toepassing percentageregulering	Verplichte begeleiding van opdrachtgever
Federatie Wallonië-Brussel	Publiek gefinancierde en gesubsidieerde gebouwen	Verplichte toepassing percentageregulering	Verplichte begeleiding van opdrachtgever

Evaluatie decreet Integratie Kunst in Overheidsgebouwen

Bijlage 4 – Verslag consultatie
belanghebbenden

Op vraag van:

Vlaanderen
verbeelding werkt

**DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD
SPORT & MEDIA**

Vlaamse overheid
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Kunstcel
Arenbergstraat 9
1000 Brussel

Contactpersoon voor deze opdracht

Bart Van Herck - Projectleider
Bart.vanherck@ideaconsult.be

Wouter Bervoets - Projectcoördinator
Wouter.Bervoets@ideaconsult.be

IDEA Consult NV
Kunstlaan 1-2, bus 16
B – 1210 Brussel

T: +32 2 282 17 10
F: +32 2 282 17 15
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

1/ Opzet stakeholdersgesprek

1.1 Inleiding

Het huidige 'percentagedecreet integratie kunst in overheidsgebouwen' genereert sinds 30 jaar een kunstproductie in de (semi)publieke omgeving van openbare en gesubsidieerde gebouwen uit alle sectoren van dienstverlening die de Vlaamse overheid behelst. Zowel de kunstpraktijk zelf als de culturele, ruimtelijke en beleidsmatige context zijn de voorbije 30 jaar echter sterk geëvolueerd. Per 1 januari 2016 werd de materie 'Kunst in opdracht' overgedragen naar het Departement Cultuur en werd vanuit de Vlaamse regering de vraag gesteld om het bestaande decreet te evalueren en een wijziging voor te bereiden. In het kader hiervan werd aan het onafhankelijke onderzoeksbureau IDEA Consult opdracht gegeven om een evaluatieonderzoek uit te voeren met een bevraging van binnen- en buitenlandse experts, en een brede groep belanghebbenden over het huidige decreet en de mogelijke pistes voor een decreetswijziging.

In het kader van dit evaluatietraject vonden op vrijdag 9 december (13u30-16u30) en dinsdag 20 december (9u30-12u30) twee stakeholdergesprekken plaats met binnenlandse actoren die vandaag rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij de toepassing van het percentagedecreet. De selectie van deze stakeholders gebeurde door het Departement CJSM in samenspraak met IDEA Consult en stelde tot doel een dwarsdoorsnede van actoren uit het opdrachtgeversveld, het kunstenveld en veld publieke ruimte samen te brengen rond de materie.

Beide stakeholdergesprekken startten met een korte toelichting bij het evaluatietraject, de ambities voor een hernieuwd decreet en het opzet/doel van deze bijeenkomst. Na de inleiding vond telkens een open en explorerend groepsgebesprek plaats dat opgebouwd was uit twee delen: eerst werd het mogelijke toepassingsgebied voor een hernieuwd decreet besproken (=wie en wat?), vervolgens werden verschillende hefboomen en scenario's voor de realisatie van kunst in de publieke ruimte (= hoe?) ter discussie aan de stakeholdergroep voorgelegd.

Dit verslag is geen 'consensusnota', maar tracht zowel de overeenstemmingen alsook de tegenstellingen over bepaalde thema's evenwichtig weer te geven. De input uit de stakeholdergesprekken zal samen met de input uit de experteninterviews en de analyse van de buitenlandse praktijken verwerkt worden in een evenwichtig rapport dat neergelegd zal worden bij de opdrachtgever. Het verdere proces ligt vervolgens in de handen van de opdrachtgever.

1.2 Aanwezigen

Aanwezigen vrijdag 9/12/2016:

Moderatoren:

Wouter Bervoets en Toon Berckmoes (IDEA Consult)

Aanwezige stakeholders (17):

Ann Beusen (VIPA), Jan Bloemen (Z33), Philip Bogaerts (CJSM), Paul Claus (VMSW), Rob Cuyvers (Universiteit Hasselt), Els De Greef (VGC), Evy de Vlieghe (ILVO), Dirk De Wit (Kunstenpunt), Tania Eeckhout (Dienst Cultuur, Stad Gent), Bert Hats (Departement Internationaal Vlaanderen), Katrien Laenen (CJSM), Thérèse Legierse (De Nieuwe Opdrachtgevers), Catherine Robberechts (Team Vlaams Bouwmeester), Ann Steenwinckel (Agentschap Binnenlands Bestuur – Coördinatie Brussel), Leo Van Broeck (Vlaams Bouwmeester), Ronald Van de Sompel (Oslo Pilot) en Jo Van Herreweghe (Dienst Cultuur, Stad Gent).

Aanwezigen dinsdag 20/12/2016:

Moderatoren:

Wouter Bervoets en Toon Berckmoes (IDEA Consult)

Aanwezige stakeholders (18):

Guillaume Bijl (kunstenaar), Jan Boelen (Z33), Piet Coessens (Roger Raveelmuseum), Dieter Cuypers (Agentschap Natuur en Bos), Sofie De Caigny (Vlaams Architectuurinstituut), Lynn Declercq (Agentschap Onroerend erfgoed), Roeland Dudal (Architecture Workroom), Tine Holvoet (Vlerick Business School), Christian Kieckens (Christian Kieckens Architecten), Katrien Laenen (CJSM), Geert Leemans (Departement Onderwijs), Ulrike Lindmayr (LLS387), Hilde Plas (VMSG), Piet Van Cauwenberghe (Bond Vlaamse Architecten), Filip Wambacq (Facilitair bedrijf), Sarah Weyns (Middelheim-museum) en Rolf Quaghebeur (Argos).

2/ Afbakening toepassingsgebied

2.1 Inleiding

Het eerste deel van de stakeholdergesprekken focuste op het toepassingsgebied van het decreet, met name voor 'Wie?' en 'Wat?' een hernieuwd decreet een kader zou moeten bieden.

Binnen de stakeholdergroep wordt door verschillende deelnemers gepleit om in het hernieuwd decreet een goed evenwicht te vinden tussen een 'duidelijk afgebakend toepassingsgebied' en 'een open, flexibel kader'. Enerzijds moet het hernieuwd decreet (of de uitvoeringsbesluiten) duidelijkheid scheppen over wie en wat al dan niet onder het decreet valt, en moeten ook de nodige handhavingsinstrumenten voorzien worden. Anderzijds moet vermeden worden dat er met name in het decreet zelf teveel wordt vastgelegd waardoor nieuwe ontwikkelingen en initiatieven onmogelijk gemaakt worden. Het decreet moet opdrachtgevers en kunstenaars de ruimte laten om eigen accenten en eigen keuzen te kunnen maken.

Binnen de stakeholdergroep wordt door enkele deelnemers ook gepleit om in een hernieuwd decreet de realisatie van kunst in de publieke ruimte sterker te koppelen aan andere strategische beleidsdoelstellingen zoals bijvoorbeeld de transitie naar duurzame ontwikkeling, de beeldkwaliteit van de openbare ruimte, inzet op toerisme, edm. Tegenstemmen binnen de stakeholdergroep wijzen hierbij echter op het gevaar van een te sterke instrumentalisering van kunst en het risico om daarmee voorbij te gaan aan de intrinsieke waarde van kunst.

2.2 Afbakening 'kunstprojecten'

Mogelijke kunstvormen

Binnen de stakeholdergroep verkiest een grote meerderheid om het toepassingsgebied af te bakenen tot 'kunst' en 'kunstenaars'. Sommige stakeholders bepleiten echter om 'kunst in publieke ruimte' ruimer te interpreteren dan louter 'de kunsten'. Ze stellen dat ook andere disciplines, zoals bijvoorbeeld architectuur en design, 'kunstwerken' kunnen opleveren die louter functionele ingrepen overstijgen: bv. de realisaties van Gijs Van Vaerenbergh in Loon (kerkje) en Genk (labyrint). Tegenstanders van het openstellen van dit decreet tot bv. architectuur/architecten en design/designers stellen dat hiervoor reeds andere decreten, budgetten, kanalen en instrumenten bestaan. Overigens, indien het hernieuwd decreet zich zou openstellen voor de toegepaste kunsten, dan stelt zich de vraag naar de grenzen: waar begint en eindigt dit dan? Bovendien gaat het in de toegepaste kunsten in eerste instantie eerder over 'gebruikswaarde' en 'functionele ingrepen' wat haaks staat op de gangbare kijk op de intrinsieke waarde van kunst. Desalniettemin lijkt het voor meerdere deelnemers zinvol om meer op 'win-wins' in te zetten waarbij 'kunst in publieke ruimte' bijvoorbeeld ook gebruikswaarde of functionele betekenis kan hebben en/of naar toegankelijkheid en een breed draagvlak kan streven, zonder dat dit de essentie van kunst hoeft aan te tasten.

Binnen de stakeholdergroep bepleit de meerderheid dat binnen de focus op de 'kunsten' alle kunstvormen (en dus niet alleen beeldende kunst) en ook alle kunstenaars (ook niet specifiek 'beeldende kunstenaars') in aanmerking moeten kunnen komen. Overigens is ook de combinatie tussen architectuur of landschap en bepaalde kunstvormen een interessante dimensie, wat aantoont dat je zelfs 'beeldende kunst' niet zomaar tot 'beeldende kunstenaars' kan beperken: zie bv. soundscapes of muziekcomposities voor een bepaalde plek (bv een crematorium). Het is dus vaak interessanter hier het traject van kunstenaars en waar die mee bezig zijn als uitgangspunt te nemen (bv. Alain Platel), dan wel de specifieke discipline. Anderzijds moet er opgelet worden voor 'kapers op de kust': het kan niet de bedoeling zijn dat projecten die in principe onder het kunstendecreet vallen, (ook) voor ondersteuning in het kader van het hernieuwd decreet in aanmerking zouden komen.

Meerdere stakeholders bepleiten dat ook digitale kunstvormen binnen een hernieuwd decreet mogelijk moeten zijn. Enkele deelnemers pleiten ook om af te stappen van de verplichting tot de realisatie van locatiespecifieke kunstprojecten. Zo zou bij kleine budgetten een kunstwerk in een galerie of rechtstreeks bij de kunstenaar aangekocht moeten kunnen worden. Enkele deelnemers bepleiten dat publieke ruimtes ook als (tijdelijke) tentoonstellingsruimtes moeten kunnen fungeren voor het tonen van aangekochte niet-locatiespecifieke kunstwerken of kunstwerken in bruikleen aan een breed publiek.

In tegenstelling tot bovenstaande, pleiten enkele deelnemers ervoor om de focus van het (nieuwe) decreet toch in eerste instantie op beeldende kunst en beeldende kunstenaars te houden: omdat er best wat in die specifieke sector en die specifieke kunstenaars mag (blijven) geïnvesteerd worden. Het toepassingsgebied helemaal gaan opentrekken, dreigt dit desgevallend volledig teniet te doen. Dit belet evenwel niet dat het decreet enigszins kan aangepast worden aan nieuwe ontwikkelingen en nieuwe evoluties ook blijvend mogelijk moet maken.

Tijdsduur en eindproduct

Binnen de hedendaagse praktijk met betrekking tot 'kunst in publieke ruimte' kunnen twee tegengestelde evoluties vastgesteld worden: enerzijds een evolutie naar 'meer tijdelijkheid' en anderzijds een evolutie naar 'meer duurzaamheid' (blijvend resultaat). Binnen de stakeholdergroep bepleit de meerderheid dat een hernieuwd decreet ook een kader moet bieden voor min of meer 'tijdelijke' kunstprojecten. Hiervoor minimum-termijnen vooropstellen wordt echter niet wenselijk noch noodzakelijk geacht.

Binnen de stakeholdersgroep onderschrijft een meerderheid het principe dat aan 'kunst in publieke ruimte' in het decreet de eis voor een 'tastbare en duurzame output' gekoppeld moet worden. Het documenteren van een proces of een eventueel tijdelijk resultaat (via bv. een fotoreeks, boek, film, ...) kan ook een vorm van 'tastbare en duurzame output' zijn, ook al is die dan niet meer locatiegebonden. Maar: iets als een eindproduct (film/boek/...) opbergen in een kast lijkt veeleer tegengesteld aan 'publieke ruimte' omdat je er desgevallend naar op zoek moet gaan, voor zover het zelfs al makkelijk toegankelijk is. Omdat de kunstprojecten met gemeenschapsgeld gerealiseerd worden en omdat het decreet de 'publieke' ruimte als uitgangspunt heeft gaat binnen de stakeholdersgroep de voorkeur uit naar een 'tastbare en duurzame output' die gebonden is aan een 'publieke plaats': de kunstprojecten die gerealiseerd worden zijn "een collectief goed die voor de collectiviteit toegankelijk moeten blijven".

Hoe duurzaam (tijdsdimensie) het kunstproject precies moet zijn, lijkt eerder case specifiek en is afhankelijk van kunstproject tot kunstproject. De tijdsdimensie kan ook onderwerp van overleg zijn tussen o.a. de opdrachtgever en kunstenaar. Voor sommige deelnemers kan in bepaalde gevallen zelfs één dag of iets langer volstaan. Andere deelnemers wijzen ook op de mogelijkheid van kunstprojecten die wel van duurzame aard zijn, maar tegelijk niet 'permanent aanwezig' zijn: een eindresultaat dat zich gespreid over een langere periode regelmatig herhaalt (bv. een performance) of in zekere mate 'repetitief' is (bv. licht in bepaalde intervals of in interactie met passanten).

Is er altijd een eindresultaat nodig? Meerdere deelnemers wijzen op de mogelijke belangrijke rol van kunstenaars in het denk- en ontwikkelingsproces bij bv. projecten van gebiedsontwikkeling, en dit zonder dat dit meteen ook tot een kunstwerk als eindresultaat hoeft te leiden. Maar zelfs indien er richting een eindresultaat wordt toegewerkt, dan kan ook het maakproces zelf van grote betekenis zijn.

Meerdere deelnemers wijzen op het risico dat – bij het ontbreken van meer specifieke bepalingen met betrekking tot de tijdsduur en eindproduct – bepaalde opdrachtgevers al vlug zullen kiezen voor kunstprojecten die 'tijdelijk' en van 'korte duur' zijn omwille van een lagere kostprijs en minder zorgen inzake onderhoud en nazorg. Andere deelnemers vermelden ook hier het risico dat bij 'geen tijdslimieten' de deur wordt opengezet naar tal van initiatieven die normaliter onder het kunstendecreet ressorteren. Een ander genoemd aandachtspunt is dat een hernieuwd decreet moet vermijden dat tijdelijke evenementen, zoals bijvoorbeeld openingevents allerhande, als 'kunst in de publieke ruimte'-project zouden worden aangemeld.

2.3 Afbakening 'bouwheren'

Afbakening vs. verplichting

Binnen de stakeholdergroep wordt gesteld dat een afbakening van het toepassingsgebied niet los gezien kan worden van de vraag 'voor wie' en 'voor wie niet' de toepassing 'verplicht' wordt opgelegd.

Verplicht of niet-verplicht karakter?

Binnen de stakeholdergroep onderschrijft de meerderheid de stelling dat het uitgangspunt voor een hernieuwd decreet zou moeten zijn om aan zoveel mogelijk bouwheren een kader aan te bieden, wat echter niet wil zeggen dat dit ook voor alle opdrachtgevers verplicht moet worden. Zo bijvoorbeeld zouden lokale besturen en andere niet puur Vlaamse opdrachtgevers in geval van een bepaald percentage Vlaamse subsidies kunnen ressorteren onder het 'verplichte' luik en daaronder of daarbuiten bijvoorbeeld niet. Diezelfde opdrachtgevers zouden bij de Vlaamse overheid in het kader van dit decreet evenwel altijd moeten kunnen aankloppen voor advies en/of begeleiding. Indien ze in dat geval ook aanspraak zouden maken op financiële ondersteuning vanwege de Vlaamse overheid voor kunst in de publieke ruimte, dan zou logischerwijze ook van de kant van deze opdrachtgevers een belangrijke financiële inspanning verwacht worden.

Overigens zijn niet alle deelnemers binnen de stakeholdergroep overtuigd van het 'verplicht' karakter van een hernieuwd decreet, nog los of hiervoor wel/niet in de nodige handhaving wordt voorzien. Een aantal deelnemers is er immers van overtuigd dat een beleid van 'belonen en stimuleren' veel effectiever zal blijken te zijn dan een beleid van 'verplichten en straffen'. Het huidig decreet heeft een verplicht karakter, maar is niet afdwingbaar gebleken en heeft uiteindelijk vooral de bereidwilligen mee in bad gekregen: waarom zouden we niet precies meer op die bereidwilligheid inzetten, op het stimuleren en enthousiasmeren van opdrachtgevers, op advies en begeleiding, op

kwaliteitsbewaking, op aanstekelijke voorbeeldprojecten, op het geven van incentives, op belonen ipv straffen, op het ontwikkelen van expertise, ..?..

De meeste deelnemers denken evenwel, mede uit zowel eigen ervaring als ervaring met andere sectoren, dat een decreet op basis van vrijwilligheid in de meeste gevallen een maat voor niets zal blijken te zijn. Zij vinden een verplichting (maar incl. incentives en een verbeterde procedure) in projecten vanaf een bepaald bedrag een noodzaak. De handhaving/afdwingbaarheid blijft evenwel een probleem en aandachtspunt voor het nieuw decreet. In projecten die onder de minimumdrempel vallen is er weliswaar geen verplichting, maar ook in die kleinere projecten moet het decreet desalniettemin inzetten op het stimuleren, begeleiden en zelfs belonen van de bouwheren die toch een kunstproject wensen te realiseren.

Grens 30% subsidiëring?

Sommige deelnemers bepleiten dit percentage op te trekken, anderen pleiten voor behoud van de 30% grens, een enkeling bepleit een verlaging. Meerdere deelnemers opperen de wenselijkheid om wel rekening te houden met het onderscheid tussen bouwopdrachten 'volledig met Vlaamse middelen', 'voor een bepaald percentage met Vlaamse middelen' en zelfs 'niet met Vlaamse middelen'.

Openheid voor bottom-up initiatieven

Binnen de stakeholdergroep wordt door sommige deelnemers gepleit voor meer openheid ten aanzien van 'bottom up'-initiatieven vermits die eveneens tot interessante trajecten kunnen leiden. De betrokken overheid zou op deze initiatieven kunnen inspelen, maar deze zouden ook als een 'collectief burgerinitiatief' kunnen verdergaan. Voor deze initiatieven is het wel van belang dat er een link blijft bestaan met 'infrastructuur' of 'patrimonium' in de brede zin van het woord: bijvoorbeeld burgerinitiatieven voor de herbesteding van kerken.

Aandacht voor nieuwe financieringsvormen

Binnen de zorgsector is er vandaag een evolutie naar projecten die niet langer rechtstreeks gefinancierd worden vanuit de Vlaamse overheid, maar vanuit de persoonsgebonden budgetten van de gebruikers. In dergelijke projecten is de Vlaamse Overheid niet langer formeel de subsidieverstrekker voor het bouwproject en aldus vallen ze buiten het toepassingsgebied van het bestaande decreet. Binnen de stakeholdergroep wordt gepleit dat het hernieuwde decreet ook een kader moet bieden voor deze nieuwe financieringsvormen.

2.4 Afbakening 'gebouwen en ruimtelijke projecten'

Binnen de stakeholdergroep wordt opnieuw gesteld dat een afbakening van het toepassingsgebied ook hier niet los gezien kan worden van de vraag 'voor welke projecten' de toepassing wel/niet verplicht wordt opgelegd.

Voor meerdere deelnemers is het duidelijk dat het hernieuwd decreet altijd om 'investeringen in ruimtegebonden projecten' (en de kwaliteit ervan) moet gaan. Het betreffen telkens 'bouwopdrachten' in zijn ruime betekenis waarbij de investeerders mee het kunstbad in moeten (co-creatie, draagvlak). Dit principe zou in elk 'bouwbestek' moeten komen te staan waarbij de overheid betrokken is. Deze investering in ruimte is de hefboom van dit decreet en van elk kunstproject dat er mee het resultaat van is. Dit is een belangrijk verschil met het kunstendecreet. Sommige deelnemers wijzen er evenwel op dat verschillende interessante 'kunst in opdracht'-projecten (bv. Duffel) niet gekoppeld waren aan bouwopdrachten (en dus los van het huidige decreet) en zouden daarom deze versmalling betreuren. Dergelijke projecten zouden volgens hen eveneens voor advies, begeleiding en zelfs financiële ondersteuning in aanmerking moeten kunnen komen. Anderen wijzen erop dat een verplichting voor investeerders nog niet meteen een garantie is voor draagvlak, belangstelling, engagement en kwaliteit.

Binnen de stakeholdergroep onderschrijft een duidelijke meerderheid de stelling dat de huidige beperking van het toepassingsgebied tot louter gebouwen in elk geval te beperkt is. In principe zou een hernieuwd decreet een kader moeten bieden voor de realisatie van kunstprojecten in een zo breed mogelijk spectrum van gebouwen en ruimtelijke projecten: bijvoorbeeld alle projecten 'in de publieke ruimte' en 'ruimtelijke projecten met een belangrijke impact op de publieke ruimte'. Dit betekent dat een hernieuwd decreet het bestaande toepassingsgebied moet verruimen en ook een kader moet bieden voor functionele gebouwen (seinhuizen, energiecentrales,...), landinrichtingsprojecten (bossen), kanalen en dijken, mobiliteitsinfrastructuur (bruggen, wegen,...), onroerend erfgoed, edm. Binnen de stakeholdergroep wordt door enkele deelnemers ook gepleit om het toepassingsgebied niet te beperken tot de fysieke ruimte, maar om het ook open te trekken tot de digitale ruimte: bijvoorbeeld ook kunstintegratie in overheidswebsites.

Verscheidene deelnemers stellen dat ook in de planningsfase het denken over 'kunst in publieke ruimte' potentiëel een belangrijke rol kan spelen, en wordt hierdoor zelfs interessanter en relevanter: zo krijg je een ruimer denk- en werkkader (bv. masterplan, ruimere site), kan je ook pro-actiever en breder de mogelijke bijdrage van 'kunst' daarbinnen verkennen. In dit denkkader verruim je bijvoorbeeld ook het denken in heel specifieke bouwprojecten

en til je het naar een hoger niveau: bijvoorbeeld niet denken op de schaal van een kleinschalig sociaal woningbouwproject, maar op de schaal van een breder geheel inclusief publieke ruimte. Hierdoor kan je gericht/juister nadenken over de mogelijke meerwaarde van kunst in de publieke ruimte en welke plek daarvoor het meest relevant zou zijn. Anderzijds dreigt dit door opdrachtgevers al meteen geïnterpreteerd te worden alsof de 'infrastructuurkost' waarop het percentagedecreet van toepassing is, beperkt zou zijn tot alleen het volledig publieke gedeelte (bv. niet de sociale woningbouw zelf, maar alleen heet plein): dit zou desgevallend leiden tot eerder kleine bedragen voor kunstintegratie ("reeks microkunstwerken").

Deze verruiming van het toepassingsgebied wil echter niet zeggen dat in elk van die projecten een kunstproject verplicht gerealiseerd moet worden. Soms is kunst immers niet het juiste antwoord voor een bepaalde plek. Zo bijvoorbeeld kan het niet de bedoeling zijn dat elke rotonde in Vlaanderen van een kunstwerk voorzien moet worden: overdaad schaadt en dit zou leiden tot een daling van de kwaliteit van kunstprojecten. Less is more?

Binnen de stakeholdergroep wordt eveneens gepleit om in het hernieuwd decreet of in de uitvoeringsbesluiten duidelijk vast te leggen dat bij renovatieprojecten het decreet enkel van toepassing is bij renovatieprojecten die het bestaande gebouw ingrijpend transformeren of herbestemmen: dit om de renovatie van technische installaties of dakbedekking duidelijk buiten het toepassingsgebied te plaatsen.

2.5 Afbakening 'publiek karakter'

Een afbakening van het toepassingsgebied kan ook met betrekking tot het 'publiek karakter' opnieuw niet los gezien worden van de vraag 'voor welke projecten' de toepassing verplicht wordt opgelegd. Binnen de stakeholdergroep onderschrijft een duidelijke meerderheid dat het toepassingsgebied best zo breed mogelijk wordt opgevat. Binnen de stakeholdergroep werden verschillende voorstellen geformuleerd om het 'publiek karakter' af te bakenen.

Een eerste voorstel is het blijven koppelen van het 'publiek karakter' aan de financieringsbron. De realisatie van een kunstproject zou in dat geval bijvoorbeeld verplicht worden in alle ruimtelijke projecten die met 100% Vlaamse overheidsmiddelen gefinancierd worden. Voor de slechts gedeeltelijk gesubsidieerde ruimtelijke projecten zou een hernieuwd decreet een grotere vrijheidsgraad kunnen inbouwen.

Een ander voorstel is om het 'publieke karakter' niet langer te koppelen aan de financieringsbron, maar om te vertrekken van het publieke karakter van het ruimtelijke project zelf en de lokale nood voor een hieraan gekoppeld kunstproject. Een hernieuwd decreet zou die ruimtelijke projecten moeten afbakenen waarvoor de realisaties van kunstprojecten prioritair zijn: bijvoorbeeld in ruimtelijke projecten die publiek toegankelijk zijn, met een belangrijke publieke functie of belangrijke impact op het publiek domein (qua schaal/groote, qua belang van de plek,...). Onder 'publiek toegankelijk' wordt verstaan: 'gedeelde' ruimtes waar verschillende gebruikersgroepen met elkaar in contact komen. Binnen de stakeholdergroep bestaat echter onenigheid over welke gebouwen als 'publiek toegankelijk' beschouwd kunnen worden:

- een groepswoning voor psychiatrische patiënten? Alhoewel gefinancierd met publieke middelen, betreft het hier ook de private leefomgeving van de bewoners. Een verplichting tot de realisatie van een kunstproject in elke groepswoning lijkt niet opportuun voor sommige deelnemers. Maar in een groepswoning kan er bij bewoners en beheerders wel belangstelling bestaan om een kunstwerk te (laten) realiseren. Een hernieuwd decreet zou, in plaats van een verplichte toepassing op te leggen, een kader moeten bieden voor de realisatie van kunstprojecten in die groepswoningen waar er vraag naar is;

- een sociale woonwijk? De woningen, hoewel gesubsidieerd met publieke middelen, zijn niet publiek toegankelijk. Het toepassingsgebied uitbreiden tot sociale woningen is niet wenselijk, maar wat met het publieke domein in sociale woonwijken? bvb. pleintje of speeltuin;

- een school? Volgens sommige stakeholders is een schoolgebouw niet publiek toegankelijk en zouden deze dus buiten de verplichte toepassing moeten vallen. Voor andere stakeholders zijn schoolgebouwen de uitgelezen plek om kunstprojecten te realiseren om kinderen en jongeren in contact te brengen met kunst: een verplichte toepassing lijkt hen daar opportuun.

Een ander voorstel binnen de stakeholdersgroep is om via een hernieuwd decreet ook een kader te bieden voor publiek toegankelijke ruimten die in privé-bezit zijn, alsook voor private gebouwen met een belangrijke impact op het publiek domein. Een verplichte toepassing wordt evenwel als onwenselijk en onmogelijk beschouwd, maar een nieuw decreet zou wel kunnen inzetten op het sensibiliseren, stimuleren, ondersteunen van de private actoren die vandaag volledig buiten het toepassingsgebied van het bestaande decreet vallen.

3/ Bespreking hefboomen

3.1 Inleiding

In het kader van het evaluatietraject werden verschillende buitenlandse praktijken inzake de integratie van kunstwerken in publieke bouwprojecten geanalyseerd, met name in Neder-Oostenrijk, Frankrijk, Denemarken, Zweden en in de Federatie Wallonië-Brussel. De praktijken in deze Europese regio's verschillen sterk, maar combineren steeds één of meerdere van de volgende drie hefboomen: een 'kenniscentrum', een 'percentagereguleer' en een 'projectenfonds'. Deze drie hefboomen werden kort voorgesteld aan de stakeholdergroep waarna de sterktes en zwaktes ervan binnen de groep besproken werden.

De discussie hieromtrent wordt sterk gekleurd door verschillende visies op de verhoopde budgettaire impact van een hernieuwd decreet:

-Verschillende deelnemers stellen dat de publieke investeringen in kunstproductie vandaag reeds zeer beperkt zijn en dat een hernieuwing van het decreet niet mag leiden tot een daling van de publieke investeringen in kunstprojecten. Via een hernieuwd decreet moet ernaar gestreefd worden om de vandaag beschikbare budgetten voor 'kunst in opdracht' minstens te behouden en bij voorkeur zelfs te verhogen;

-Andere deelnemers stellen dat de vandaag beschikbare bouwbudgetten reeds zeer krap zijn terwijl de opgelegde prestatie-eisen steeds toenemen. De realisatie van een kunstproject betekent in sommige projecten een niet te onderschatten extra financiële last. Via een hernieuwd decreet zouden de verplichte investeringen in kunstprojecten best beperkt worden. Deze deelnemers pleiten aldus voor een besparing voor de publieke opdrachtgevers.

De discussie wordt ook gekleurd door verschillende visies op de al dan niet verhoopde toename van het aantal gerealiseerde kunstprojecten via een hernieuwd decreet. Verschillende deelnemers verwachten van een hernieuwd decreet een toename van het aantal gerealiseerde kunstprojecten door ondermeer een verruiming van het toepassingsgebied. Andere deelnemers stellen dat, ipv. te streven naar een verhoging van het aantal kunstprojecten, er in de eerste plaats moet ingezet worden op een kwaliteitsverbetering: 'Less is more'.

De discussie wordt ten slotte ook gekleurd door verschillende visies op de ondersteuning en begeleiding van publieke bouwheren, en de financiering ervan. Zo stellen sommige deelnemers dat bouwheren de opvolging van kunstprojecten volledig moeten kunnen doorschuiven naar een externe partner omdat zijzelf de kennis/expertise niet in huis hebben. Andere deelnemers stellen vragen bij de kost van de begeleiding tegenover de kost van het kunstproject en wie – opdrachtgever of Vlaamse overheid – welke kost moet dragen.

3.2 'Kenniscentrum'

Binnen de stakeholdergroep onderschrijft de meerderheid de stelling dat een sterk 'kenniscentrum' van groot belang is wanneer de Vlaamse Overheid de integratie van kunstprojecten in de publieke ruimte een belangrijke beleidsdoelstelling vindt. De impact van een decretaal kader met als doel 'meerwaarde van kunst in publieke ruimte en kwaliteitsverhoging' is immers sterk afhankelijk van beschikbare kennis, expertise, bemiddeling en begeleiding. Dergelijk 'kenniscentrum' kan ook een belangrijke rol spelen bij het werken aan de 'mindset' van (potentiële) opdrachtgevers: hun motivatie, interesse en engagement is immers cruciaal voor succesvolle kunstprojecten.

Binnen de stakeholdersgroep wordt gesteld dat het hernieuwd decreet duidelijk moet stellen dat haar primaire doelstelling de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte is, en niet de oprichting van een 'kenniscentrum'. Een 'kenniscentrum' is een weliswaar belangrijke hefboom, maar ondergeschikt aan de beleidsdoelstelling. Het begrip 'kenniscentrum' kan ook niet bedoeld zijn als een 'alles centraliserende overheidsorganisatie', maar wél als een netwerkorganisatie of platform waar expertise wordt ontwikkeld, samenkomt, verzameld en vooral wordt gedeeld, permanent ontsloten en ter beschikking gesteld. De missie betreft eerder een faciliterende regie- of coördinatiefunctie, en geenszins alles zelf willen doen of in de plaats treden van de vele bemiddelaars en andere experts in het veld. Wat concreet de rol van een 'kenniscentrum' kan inhouden, is sterk mee afhankelijk van de daarvoor beschikbare middelen en mensen en de mogelijkheden qua samenwerking en coproductie met anderen: expertise verzamelen en zichtbaar maken/ontsluiten, onderzoek, vorming, pilootprojecten,... De werking ervan kan in lijn liggen met het Team Vlaams Bouwmeester of het Kenniscentrum Vlaamse Steden.

Binnen de stakeholdergroep wordt gesteld dat bouwheren het belangrijk vinden dat er één aanspreekpunt is, waar ze ook voor alle mogelijke informatie en eventueel zelfs bemiddeling terecht kunnen (al dan niet via doorverwijzing). Sommige bouwheren zijn zelfs vragende partij dat het 'Kenniscentrum' als een soort projectbureau ook de volledige organisatorische/zakelijke kant van hen zou overnemen omdat dit specifieke expertise vereist die bij hen niet

aanwezig is (vnl. omdat het meestal slechts één of enkele projecten betreft over een langere periode gespreid). Dit geldt evenwel niet voor alle bouwheren: verschillende overheden zouden die kennis/expertise wél in huis hebben en dus minder nood hebben aan bemiddeling/ondersteuning/begeleiding; desgevallend is het uiteraard van belang dat ook hun expertise gekoppeld wordt aan deze van 'het kenniscentrum'.

Inzetten op sensibilisering

Een basisprobleem dat binnen de stakeholdergroep meermaals aan de kaak gesteld wordt, is het te beperkte draagvlak voor kunst in de maatschappij van vandaag. Ook bij architecten lijkt er vandaag te weinig voeling voor kunst. Het 'kenniscentrum' zou als netwerkorganisatie en pleitbezorger voor kunst in de publieke ruimte een wervend verhaal rond de meerwaarde van kunst moeten ontwikkelen om het draagvlak te verhogen en de realisatie van kunstprojecten te stimuleren. Daarbij mag het doel evenwel niet 'steeds meer kunstwerken' zijn.

Enkele deelnemers stellen dat de over heel Vlaanderen verspreide kunstprojecten niet langer als afzonderlijke objecten in context bekeken moeten worden, maar door het 'kenniscentrum' 'gemarket' zouden moeten worden als stukken die deel uitmaken van een publieke collectie die samen 'één groot publiek toegankelijk openluchtmuseum' vormen. Een sterk 'kenniscentrum' moet ook inzetten op het sensibiliseren en stimuleren van actoren die kunst in opdracht niet verplicht dienen toe te passen of buiten het decreet vallen. Zo wordt gewezen op de bewustmaking van bijvoorbeeld lokale besturen over de meerwaarde van kwalitatieve kunstprojecten in de publieke ruimte. Verschillende deelnemers onderschrijven die nood aan bewustmaking, maar wijzen tegelijk op het gevaar van de instrumentalisering van kunst die voorbijgaat aan het intrinsiek belang van kunst: "kunstprojecten in de publieke ruimte mogen niet herleid worden tot 'selfielocaties' die toeristen moeten aantrekken".

Financiering

De prioritaire focus van het 'kenniscentrum' moet op die projecten liggen die onder de 'Vlaamse financiering'-notie vallen. Maar ook lokale besturen en andere actoren moeten een beroep kunnen doen op het Kenniscentrum, zelfs ingeval van kunstprojecten zonder Vlaamse subsidiëring (wanneer de verplichting desgevallend niet geldt). De stakeholdergroep onderschrijft de stelling dat indien de Vlaamse Overheid de realisatie van kunstprojecten in publieke gebouwen en in de publieke ruimte een belangrijke beleidsdoelstelling vindt, de Vlaamse Overheid dan zelf ook moet investeren in de uitbouw van een sterk 'kenniscentrum'.

Binnen de stakeholdergroep bestaan echter verschillende meningen over het feit dat het 'kenniscentrum' al dan niet volledig door de Vlaamse Overheid gefinancierd moet worden. Sommige deelnemers stellen dat het beschikbare budget (via het verplichte percentage) volledig naar de kunstenaar en het kunstproject (m.i.v. het ontwikkelingsproces ervan) moet gaan. Andere deelnemers stellen dat het 'kenniscentrum' ook deels gefinancierd zou kunnen worden door een financiële bijdrage van publieke opdrachtgevers in ruil voor de aangeboden dienstverlening:

- opdrachtgevers die volgens het decreet verplicht een kunstproject dienen te realiseren: via 'een percentage van het percentage' dat verplicht wordt voorzien door het percentagedecreet;
- opdrachtgevers die buiten de verplichting van het decreet vallen: zij dienen een bijdrage te betalen wanneer zij een kunstproject wensen te realiseren en een beroep wensen te doen op de knowhow van het 'kenniscentrum'.

Bemiddeling, vorming, begeleiding

Bemiddeling en begeleiding zijn van het grootste belang met het oog op kwaliteit, zowel van het proces als van het eindresultaat, en zelfs van de vraag of kunst überhaupt relevant is in een bepaalde context. In het huidige decreet wordt hier geen aandacht aan besteed. Vraag is wie voor wat moet zorgen? Binnen de stakeholdergroep wordt door enkele deelnemers bepleit dat het 'kenniscentrum' enkel eerstelijns-ondersteuning (bv. online informatie en advies, off en online leeromgeving, good practices) en gratis basisbegeleiding zou aanbieden. Voor meer diepgaande begeleiding moet het 'kenniscentrum' belangstellende opdrachtgevers in contact brengen met externe bemiddelaars of begeleiders. Deze begeleiding door externe bemiddelaars of begeleiders is niet gratis, maar moet als onderdeel van het projectbudget (of het percentage) beschouwd worden.

Kwaliteitsborging

Binnen de stakeholdergroep wordt door verschillende deelnemers gesteld dat het 'kenniscentrum' sterk moet inzetten op kwaliteitsborging. Een basisvoorwaarde voor de realisatie van kwalitatief hoogstaande kunstprojecten is in de eerste plaats de samenwerking met geëngageerde en gemotiveerde (publieke en andere) opdrachtgevers. Sensibilisering van opdrachtgevers over de (potentiële) meerwaarde van kunstprojecten lijkt hiervoor onontbeerlijk. Het 'kenniscentrum' moet daarnaast ook inzetten op de ontwikkeling en het verspreiden van werkwijzen en procedures voor de realisatie van kunstprojecten. Het 'kenniscentrum' dient doorheen het volledige totstandkomingsproces opdrachtgevers die hierom vragen ondersteuning te bieden, hetzij zelf hetzij via externe bemiddelaars. Enkel ondersteuning aanbieden aan opdrachtgevers bij de selectie van een kunstenaar of kunstproject is onvoldoende.

3.3 'Percentageregel'

Binnen de stakeholdergroep bestaan verschillende meningen over het sleutelen aan de bestaande percentage-regel:

-Door verschillende stakeholders wordt aangegeven dat sleutelen aan de percentages niet mag leiden tot een daling van de beschikbare financiële middelen voor kunstprojecten. Er worden vragen gesteld bij het optrekken van de minimumdrempel: ook bij kleinschalige bouwprojecten kan de realisatie van een kunstwerk immers zinvol zijn. In plaats van de minimumdrempel te verhogen zouden publieke opdrachtgevers bij kleinere bouwprojecten eventueel de vrijheid moeten krijgen om een kunstwerk via een galerie of rechtstreeks bij de kunstenaar aan te kopen;

-Andere stakeholders geven aan dat de huidige minimumdrempel veel te laag ligt: het decreet is vandaag te vaak van toepassing op kleine bouwprojecten met zeer beperkte budgetten voor de realisatie van een kunstproject. Deze stakeholders stellen dat de minimumdrempel verhoogd dient te worden zodat de toepassing van het decreet zich beperkt tot omvangrijke bouw- en renovatieprojecten. Bij zeer grootschalige bouwprojecten met een hoog budget zou eventueel ook overwogen kunnen worden om de bedragen voor de realisatie van kunstprojecten te plafonneren.

3.4 'Projectenfonds'

Binnen de stakeholdergroep werden verschillende bedenkingen gemaakt bij het concept van een projectenfonds. Zo wordt er sceptisch gekeken naar het goed functioneren van een overheidsfonds. Binnen de stakeholdergroep wordt hiervoor verwezen naar het archeologisch solidariteitsfonds dat niet uit de startblokken geraakt of het boscompensatiefonds dat weliswaar goed gevuld is, maar waarvan de middelen slechts beperkt worden gebruikt.

Binnen de stakeholdergroep wordt door enkele deelnemers ook de vraag gesteld of het projectenfonds niet beter gespijsd wordt door een percentage op het totale bouwbudget van elk beleidsdomein, ipv. door individuele bouwheren op basis een bepaald percentage op elk afzonderlijk bouwproject. De individuele bouwheren die verplicht een bijdrage moeten leveren aan het projectenfonds zullen dit immers al snel als een 'weggegooid belasting' percipiëren: in tegenstelling tot de huidige percentageregeling krijgen zij immers niet onmiddellijk iets terug in ruil voor hun bijdrage, bovenop het feit dat zij van oordeel zijn dat zij sowieso reeds te weinig middelen ontvangen om hun kernopdracht te realiseren. Een ander voorstel is, wanneer de Vlaamse Overheid de realisatie van kunstprojecten in de publieke ruimte als een belangrijke beleidsdoelstelling beschouwt, om het fonds rechtstreeks te laten spijzen door de Vlaamse Overheid.

Binnen de stakeholdergroep wordt door verschillende deelnemers gesteld dat de kans klein is dat de verschillende beleidsdomeinen een gezamenlijk fonds zullen willen spijzen, via centrale of individuele bijdrages, wanneer zij het zeggingschap over de besteding van de middelen zouden verliezen. Er worden aldus vragen gesteld bij het beheer van de middelen: Zal het geld geormerkt blijven volgens het beleidsdomein en/of de publieke opdrachtgever die de middelen heeft ingebracht? En op welke manier krijgen de overheidsdomeinen en/of publieke opdrachtgevers inspraak in de besteding van de middelen uit het fonds? Er wordt binnen de stakeholdergroep door sommige deelnemers gepleit voor een sectorale organisatie van het fonds waarbij elke sector zelf een eigen invulling kan geven aan het percentage dat ze in het fonds stoppen en aan welke kunstprojecten de middelen besteed worden.

Door enkele deelnemers wordt geopperd om het fonds te laten leiden door een artistiek curator (of een expertenpanel) die, zoals bijvoorbeeld de Vlaamse Bouwmeester, gedurende een bepaalde periode zelf eigen beleidsaccenten kan leggen. Er wordt ook gepleit om, naast geïnteresseerde opdrachtgevers, ook kunstenaars de mogelijkheid te geven om zelf een aanvraag in te dienen voor middelen uit het projectenfonds op basis van een eigen voorstel voor de realisatie van een kunstproject in de publieke ruimte. De voorstanders van een projectenfonds wijzen ook op de mogelijkheden voor een betere kwaliteitsborging: de toekenning van middelen uit het projectenfonds kan immers gekoppeld worden aan een meer nauwgezette procesbegeleiding.

Ook lokale besturen zouden volgens enkele deelnemers een beroep moeten kunnen doen op middelen uit het projectenfonds. Dit zou echter enkel mogelijk moeten kunnen zijn wanneer de lokale besturen ook zelf substantieel financieel bijdragen aan het kunstproject.

Er worden bedenkingen gemaakt bij het vrijblijvende karakter van een projectfonds en het wegvallen van de verplichting van publieke opdrachtgevers om een kunstproject te realiseren. Dit wordt door sommige stakeholders beschouwd als een makkelijkheidsoplossing die onwillige publieke opdrachtgevers ontslaat van hun culturele verantwoordelijkheid.

Er wordt gesteld dat de werking van een fonds, met een artistieke expertencommissie die de aanvraag voor middelen uit het fonds moet beoordelen, sommige publieke opdrachtgevers kan afschrikken en aldus de drempel zal verhogen in vergelijking met het bestaande percentagedecreet.

Omdat de financiële middelen van de overheid beperkt zijn wordt geopperd om ook private donaties aan het projectenfonds mogelijk te maken, bv. via fiscale incentives.

4/ Bespreking scenario's

4.1 Inleiding

Vertrekkende van de 3 hefboomen – 'kenniscentrum', 'percentageregulering' en 'projectenfonds' – werden 3 mogelijke scenario's ontwikkeld. Deze 3 scenario's nemen het 'kenniscentrum' telkens als basishefboom:

- scenario 1 combineert een 'kenniscentrum' met een 'percentageregulering';
- scenario 2 combineert een 'kenniscentrum' met een 'projectenfonds';
- scenario 3 combineert een 'kenniscentrum' met een 'percentageregulering' en een 'projectenfonds'.

Binnen de stakeholdergroep was er geen algemene consensus over een voorkeursscenario voor een hernieuwd decreet. Toch lijkt het draagvlak het grootst voor het derde scenario, nl. een combinatie van 'kenniscentrum', 'percentageregulering' en 'projectenfonds', doch mits een aantal bedenkingen en aanpassingen. Maar binnen de stakeholdersgroep waren ook duidelijke voorstanders van het eerste en het tweede scenario, bestaande uit de combinatie van een 'kenniscentrum' met respectievelijk een geoptimaliseerde 'percentageregulering' en een 'projectenfonds'.

In wat volgt bespreken we de opmerkingen en bedenkingen bij de verschillende scenario's.

4.2 Scenario 3

In het derde scenario, zoals voorgesteld aan de stakeholders, zou de bouwheer de keuzevrijheid krijgen om ofwel zelf de percentageregulering toe te passen ofwel een bijdrage te leveren aan een projectenfonds. De bijdrage aan het projectenfonds, op basis van een vastgelegd percentage van het bouwbudget, zou evenwel lager liggen dan de percentageregulering. Op dit scenario werden verschillende bemerkingen geformuleerd:

Organisatie kenniscentrum en projectenfonds

Binnen de stakeholdergroep wordt door verschillende deelnemers gesteld dat het kenniscentrum en projectenfonds als één enkele organisatie moet opgevat worden en moet functioneren: dit is veel logischer, duidelijker en efficiënter. Het 'kenniscentrum' coördineert, begeleidt en ondersteunt het 'Projectenfonds'. Het 'Projectenfonds' wordt voor zijn beleid/beheer/projectkeuze aangestuurd of geadviseerd door een groep experts en vertegenwoordigers van verschillende betrokken beleidsdomeinen.

Keuzevrijheid tussen percentage en projectenfonds

Door verschillende stakeholders wordt de keuzevrijheid voor publieke bouwheren om te kunnen kiezen tussen de toepassing van de percentageregulering of een bijdrage aan het fonds als positief beschouwd. Een projectenfonds biedt een uitweg aan bouwheren die geen interesse hebben in de realisatie van een kunstproject: een gemotiveerde publieke bouwheer wordt immers gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor de realisatie van een kwaliteitsvol kunstproject.

Andere stakeholders verzetten zich daarentegen tegen de keuzevrijheid voor publieke bouwheren. Er wordt gevreesd dat bouwheren te snel zullen opteren voor een bijdrage aan het projectenfonds. Op die manier vermijden ze de extra werklast die samenhangt met de realisatie van een kunstproject. Bouwheren kunnen op die manier hun culturele verantwoordelijkheid ontlopen. Een hernieuwd decreet moet opdrachtgevers mee in bad trekken via sensibilisering, stimulering, ondersteuning i.p.v. hen een makkelijke uitweg aan te bieden.

Binnen de stakeholdergroep wordt door meerdere deelnemers gesteld dat de percentageregulering en het projectenfonds naast elkaar kunnen bestaan. Deze deelnemers geven echter aan dat, in plaats van de opdrachtgevers zelf de keuzevrijheid te geven, een hernieuwd decreet best duidelijk vastlegt wanneer de percentageregulering verplicht moet toegepast worden en wanneer een bijdrage aan het projectenfonds verplicht is. Binnen de stakeholdergroep werden hieromtrent verschillende voorstellen geformuleerd:

- voorstel om de keuze om te werken met een percentageregulering of een projectenfonds afzonderlijk per beleidsdomein vast te leggen;
- voorstel om de beleidsdomeinen die vandaag het decreet reeds toepassen verder te laten werken met de percentageregulering. Nieuwe beleidsdomeinen waarvoor het decreet een kader zou bieden, zouden dan eventueel kunnen opteren voor een projectenfonds;
- voorstel om de keuzevrijheid afhankelijk te maken van het percentage publieke financiering. In projecten die met 100% Vlaamse middelen gefinancierd worden zou de percentageregulering dan verplicht moeten toegepast worden. In projecten met gedeeltelijke subsidiëring zou de bouwheer de keuzevrijheid moeten krijgen om ofwel de percentageregulering toe te passen of een bijdrage te leveren aan het projectenfonds;

- voorstel om de keuzevrijheid van publieke bouwheren te behouden, maar sterk in te perken. De percentageregule blijft als basismechanisme behouden, maar bouwheren kunnen in uitzonderlijke gevallen, mits motivatie en externe goedkeuring, opteren voor een bijdrage aan het projectenfonds;
- voorstel om bij kleinschalige bouwprojecten met kleine bouwbudgetten, wanneer het voor kunst in opdracht beschikbare budget te beperkt is, een bijdrage in een projectenfonds te laten storten.

Verschillende percentages

Binnen de stakeholdergroep bestaan verschillende meningen over het al dan niet gelijkshakelen van het percentage van de percentageregule en de bijdrage aan het projectenfonds.

Binnen de stakeholdergroep lijkt de meerderheid te pleiten voor een gelijkshakeling van het percentage voor de toepassing van de percentageregule en de bijdrage aan het projectenfonds. Wanneer individuele bouwheren de keuzevrijheid krijgen en de verplichte bijdrage aan het projectenfonds lager is dan de percentage-regule, dan wordt gevreesd dat dit bouwheren zal stimuleren om zelf geen kunstproject te realiseren. Niet enkel omdat het goedkoper is voor hen, maar ook omdat zij daarmee de extra werklust die met dergelijk kunstproject samenhangt vermijden, alsook omdat zij de relevante expertise vaak niet zelf in huis hebben. Er wordt gevreesd dat publieke bouwheren op die manier hun culturele verantwoordelijkheid zullen ontlopen.

Binnen de stakeholdergroep zijn er echter ook voorstanders van een ongelijk percentage. Een lagere bijdrage aan het projectenfonds zou de weerstand die vandaag binnen bepaalde beleidsdomeinen leeft eventueel kunnen verminderen, is de redenering. Bovendien wordt gesteld dat de vrees dat de meerderheid van de opdrachtgevers zal kiezen voor een bijdrage aan het fonds onterecht is: bij toepassing van de percentageregule krijgt de bouwheer een kunstproject terug, terwijl er bij een bijdrage aan het fonds geen onmiddellijke return is.

4.3 Scenario 1 en scenario 2

Zoals reeds aangegeven bestaat er binnen de stakeholdergroep geen algemene consensus over een voorkeursscenario voor een hernieuwd decreet.

Binnen de stakeholdergroep zijn er ook voorstanders voor scenario 1 dat bestaat uit de combinatie van het 'kenniscentrum' en een geoptimaliseerde 'percentageregule'. De voorstanders prijzen de eenvoud van de 'percentageregule', maar wijzen op enkele nodige optimalisaties:

- het toepassingsgebied duidelijk afbakenen;
- meer flexibiliteit voor de opdrachtgevers inbouwen;
- sleutelen aan de schijven van het bouwbudget waarop de percentages van toepassing zijn. De minimumdrempel optrekken en eventueel de percentages verlagen op de hoogste schijven.

Binnen de stakeholdersgroep zijn er ook voorstanders van scenario 2 dat bestaat uit de combinatie van het 'kenniscentrum' en een 'projectenfonds'. De voorstanders van scenario 2 zien verschillende belangrijke voordelen in een projectenfonds:

- het wegvallen van de verplichting voor bouwheren om een kunstproject te realiseren. De voorstanders van een projectenfonds geloven dat een beleid van 'belonen en stimuleren' veel effectiever is dan een beleid van 'verplichten en straffen'. Een fonds kan via financiële incentives inzetten op de realisatie van kunstprojecten op vrijwillige basis;
- de verplichte financiële investering en de realisatie van een kunstproject zijn in geval van een projectenfonds niet langer 1 op 1 locatiegebonden. Dit laat toe om kunstprojecten op die plekken te realiseren waar de nood aan kunst het grootst is;
- een projectenfonds zou een betere kwaliteitsborging toelaten door de sterke koppeling met het 'kenniscentrum'.

5/ Aanvullende beschouwingen

Kunst in opdracht en de omgevingsvergunning

Binnen de stakeholdersgroep werd door een enkeling geopperd om de integratie van een kunstproject eventueel als voorwaarde op te nemen voor de toekenning van een omgevingsvergunning. Dit verzekert dat er vanaf de ontwerpfase reeds wordt nagedacht over de integratie van een kunstproject. Binnen de stakeholdergroep werd de tegenopmerking gemaakt dat daardoor teveel verantwoordelijkheid bij de lokale stedenbouwkundige ambtenaar wordt gelegd. Bovendien bestaat het risico dat een kunstproject dan herleid wordt tot een administratieve verplichting en het aanvinken van een checklist.

Vervolg evaluatietraject voor een hernieuwd decreet

Binnen de stakeholdergroep werden vragen gesteld over het beperkt aantal kunstenaars die participeerden aan de stakeholdergesprekken. Vanuit de opdrachtgever werd aangegeven dat de resultaten van het evaluatietraject nog verder zullen afgetoetst worden binnen de kunstensector in het algemeen en bij de kunstenaars in het bijzonder.

Eigenaarschap

Een hernieuwd decreet moet ook meer duidelijkheid verschaffen over wie eigenaar wordt van de kunstprojecten? En wie verantwoordelijk is voor de nazorg en het onderhoud? Binnen de stakeholdergroep wordt gesteld dat dit in principe de opdrachtgever is of een combinatie van actoren ingeval van een PPS-constructie. Maar het zou ook een collectief eigenaarschap (commons) kunnen betreffen.